JOHN

Warefa'aia

Feni Bu'uu John na fama'aia ba Jesus ana fei wareaa mei Haidaa, fei fi oalao, fei na pigioa ma guta a'a o'ou.

Ei rawarawaa lamii feni bu'u fi wareaa Jesus ba hia mei Tela'ana, mei fa'unaia ma ana Na'uu mei Haidaa. Ma ba i a'ana wagii fei narafawe'ia na pa'i harenua.

Fei Warea nawe Pigioa

1 Pa'aa rawarawa na ude fei Warea ma fei Warea
na oafipui a'a mei Haidaa. Ma fei Warea, ana mei
Haidaa.
2 Ina oafipui a'a mei Haidaa fama'a.
3 I a'ana minaa ei manumanu na mamaramai.
Lomi hepalo manumanu na mamaramai ba abaa
famamarana.
4 I a'ana na pa'i harenua ma fei harenua fei,
we'ai rama'a.
5 Fei we'ai na we'a laloo fei roromaa, ma'uaa fei
roromaa lomi na apa'ia.*
6 Ina nomai hemea rama'a, aloamiaa mei
Haidaa; harana, John.
7 Fei pa'afina ba i nomai, sifei ba i u'ugaa fei
we'ai ba minaa ei rama'a, ronei narafawe'i.
8 Ana hia, abaa fei we'ai; na no'uamai ba i u'ugaa
fei we'ai.

---

* **1:5: 1:5** O, *laloo fei roromaa, ma fei roromaa lomi na muainia*

9 Fei pa'aa we'ai, fei ba i we'ainaa minaa ei
rama'a fi nomai yeni malagufu.†

10 Ina guta i malagufu ma ana hia na famamara-
iaa feni malagufu ma'uaa, feni malagufu, lomi na
fanunu'apa'ia.
11 Ina dinamii a'a ei gufuna ma'uaa, lomi rona
taufagutania.
12 Ma'uaa minaa ei rona taufagutania, ei rona
narafawe'i a'a fei harana, ina uga ba ro'ou, na'uu
mei Haidaa—
13 ma'uaa abaa na'u ale'ei pai rama'a,‡ o nun-
umiaa helagui fiharoi, uaa waniniaa mei Haidaa.

14 Fei Warea nawe pigioa ma na pagi gutanana
i dupuaa o'ou. Ona ma'adigaa fei hawerana, fei
haweraa mei Hemea Ua,§ mei noramiana a'a mei
Ama, nofininamii fei rawani'a ma fei fa'uaia.

15 John fi u'ugia. Ina haroharo ma ware,
"Simeni, meni unadii u'ugia ba, 'Mei i nomai
neneu na muainau, uaa hia, rawarawaa haigua.' "
16 A'a fei baua rawani'ana, minaa o'ou na todi-
gaa watauda hawegia.
17 Uaa, ina fanamiaa Moses fei law. Fei rawani'a
ma fei fa'uaia noranamai a'a Jesus Christ.
18 Lomi hemea na fanunupa'aa mei Haidaa
ma'uaa, mei Na'uu mei Haidaa, mei Hemea Ua,*
mei na oafipui a'a mei Ama, hia na fama'aia.

---

† **1:9: 1:9** O, *Feni, fei pa'aa we'ai, fei na we'ainaa minaa ei rama'a, ei ro nomai yeni malagufu* ‡ **1:13: 1:13** Warea Greek *abaa na'u wagii raraa* § **1:14: 1:14** O, *mei Hodihodiaa Waninia* * **1:18: 1:18** O, *mei Hodihodiaa Waniniana.* Hefi'a ne'ia ba *ma'uaa mei hemea ua (o hodihodiaa) Na'una*

John, mei Pudugufaia na Ware ba Abaa Hia Christ
(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; Luke 3:1-18)

19 Ei Jew, rona aloaa ei bauaniaa humuu mei
Haidaa ma ei Levi ba ronei i'iginaa John ba hia
hini. Sifeni, feni u'ugana a'a ro'ou yei Jerusalem.
20 Lomi na ufamadumu ua, ma'uaa namina u'u
ua ba, “Yau, abaa Christ.”†
21 Rona i'iginia, “Haa, ma yoi hini? Yoi Elijah?”
Ina ware, “Abaa yau.”
“Yoi mei Mamama'a?”
Ina ware, “Lomi.”
22 Ronawe ware, “Yoi hini? Onei warefanaa
hai'ou ma hai'ou'aree warefanaa ei rona aloamii
hai'ou. O ware ba yoi hini ma rama'a bata?”
23 John na wareaa ei wareaa Isaiah, mei ma-
mama'a, “Yau fei lao na haroharo fawelei lomi
haihai o guana, ‘Ra'a'augaa fei talaa mei Fasu.’ ”
24 Ma hefi'a ei aloamii ro'ou, Pharisee,
25 rona i'iginia, “Nabaa fa'ua, hamatani o
pudugufinaa ei rama'a nabaa yoi abaa mei Christ,
o Elijah, o mei Mamama'a?”
26 John na ware, “Una pudugufinaa rama'a
ranu‡ ma'uaa hemea na u dupuaa hamu'ou,
hemea lomi hamona apa'ia.
27 Hia mena i nomai neneu, mena lomi na
rawani ba a alaraa fei supinena.”
28 Ei manumanu ei, rona bigi'ia yei Bethany
pepei adii fei Ranu Jordan, fawelei fi pudugufai
wagina John.

---

† **1:20: 1:20** *Messiah.* “Mei Christ” (Greek) ma “mei Messiah” (Hebrew) hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.” ‡ **1:26: 1:26** O, *laloo ranu*; vv. 31 ma 33 anaa

Jesus, fei Na'uu Sipsipii mei Haidaa

29 I no'arewadilao, John na fanunupa'aa Jesus
fi nomai a'ana ma na ware, “Ma'alao, fei Na'uu
Sipsipii mei Haidaa, fei na tonaa ei hafelo'aa feni
malagufu!
30 Simeni, meni una u'ugia ba, ‘Mei i nomai
neneu, na muainau, uaa hia rawarawaa haigua.’
31 Yau ana lomi na apa'ia, ma'uaa ena a nomai
ma pudugufinaa rama'a ranu, sifei ba inei arewa
a'a ei Israel.”
32 John na u'u ba, “Una fanunupa'aa fei Spiriti na
falorogio pafea. Fei maumauna ale'ei pune ma na
faloro pafona.
33 Lomi ba a apa'ia ma'uaa, mei na aloau ba
nei pudugufinaa rama'a ranu, na warefanau ba,
‘Mei ona fanunupa'ia ba na faloronaa pafona fei
Spiriti, simena, mena i pudugufinaa rama'a Spiriti
Apuna.’
34 Una fanunudigia ma u'ufanaa hamu'ou ba
hia, Na'uu mei Haidaa.”

Ei Rawarawa Otalai Neneraa Jesus

35 I no'arewadilao, John na gutadiai a'a helagui
otalai nenerana.
36 I fanunupa'aa Jesus fi talailao, ina ware,
“Ma'alao, fei Na'uu Sipsipii mei Haidaa!”
37 Lagu'aa guainaa fei wareana fei laguei otalai
nenerana, laguna neneraa Jesus.
38 Jesus na diarai, ma'apa'aa lagua ma na
i'iginaa lagua, “Tamanu nunumiaa hamugua?”
Laguna ware, “Rabbi” (hanuna ba Feroia), “Ona
ma'igu hitani?”
39 Ina ware, “Nomai ma hamuwe aida.”

Si'ei, lagunaree ma'a fei nopana ma laguna
gutafipui a'ana fei arewaa fei. Fei au fei, obao
ido'o fafi.
40 Andrew, mei lofuu Simon Peter, hia hemea
laguei na guainaa ei wareaa John ma na neneraa
Jesus.
41 Fei rawarawa bigi'aa Andrew, sifei ba nado'o
labaginaa mei lofuna Simon ma warefania,
“Hai'ouna bapa'aa mei Messiah” (hanuna ba
mei Christ).
42 Ma ina duginaa hia a'a Jesus.
Jesus na fanununaa a'ana ma ware, “Yoi Simon,
mei na'uu John. Rowe roroinio Cephas” (hanuu fei
ba Peter).§

Jesus na Harofaa Philip ma Nathanael

43 I no'arewadilao, Jesus na nara ba i dinaa
Galilee. I bapa'aa Philip, na warenaa a'ana, “Nen-
erau.”
44 Philip, ana ale'ei Andrew ma Peter; gufuna
Bethsaida.
45 Philip na bapa'aa Nathanael ma na warefa-
nia, “Hai'ouna bapa'aa mei na ne'inia Moses a'a fei
Law, mei ana rona ne'inia ei mamama'a—Jesus,
mei Nazareth, mei na'uu Joseph.”
46 Nathanael na i'igai, “Nazareth! Ana i pa'i
hepalo rawani'a manumanu i norai yei?”
Philip na ware, “Mi ma'aia.”
47 I fanunupa'aa Nathanael fi nomai, Jesus na
wareia, “Simeni, hemea pa'aa Israel, lomi hepalo
sifi'a a'ana.”
48 Nathanael na i'igai, “Tani o apa'au?”

---

§ **1:42: 1:42** Guapaloei hara *Cephas* (Aramaic) ma *Peter* (Greek) hanuna ba *na'a.*

Jesus na ware, “Una ma'apa'io oifi guta haroo fei
haihai figi ma nenee fei, na harofio Philip.”
49 Nawe ware Nathanael ba, “Rabbi, yoi Na'uu
mei Haidaa; yoi mei Haparaa Israel.”
50 Jesus na ware,* “Ona nara ale'ei uaa una
warefanio ba na ma'apa'io oifi guta haroo fei hai-
hai figi. Owe fanunuaa hefi'adiai manumanu i
muainaa fei.”
51 Ma na waredilao, “A warefa'uai a'amu† ba
owe‡ fanunuaa fei gigei pafea iwe gigi ma ei
alo'aloo mei Haidaa, roifi nogio a'a mei Na'uu
Rama'a ma hadiwe'idinaa pafea, minaa ale'ei
bigi'aa ro'ou.”

2

Jesus na Filoginaa Wine fei Ranu

1 Laloo fei fa'oduaiaa arewaa na pa'i hepalo
lalaia yei Cana i Galilee. Ma mei inaa Jesus, hia yei.
2 Ma rona lala'aa Jesus mawe ei otalai nenerana
ba nei nomai a'a fei lalaia.
3 I beu ei wine, mei inaa Jesus na warefania,
“Nawe beu ei numaa ro'ou wine.”
4 Jesus na ware, “Mena rawani'a pifine, tani o
fihupu'inau a'a feni? Atawe nomai fei auu.”
5 Mei inana na warenaa a'a ei nafi, “Bigi'aa
tamanu i wareia a'a hamu'ou.”
6 Na ude farafi'i oloroa pe'ii ranu, bigi'aa ro'ou
mugoo. Ma wagii fei mau losuia ro'ou, rona'o fes-
ufesu a'a e'ei ei Jew. Hepapalo pe'i na hawia ale'ei

---

* **1:50: 1:50** O, *Jesus na i'igai, “Ona nara ale'ei ... ?* † **1:51: 1:51** Fei Warea Greek ba *hamu'ou.* ‡ **1:51: 1:51** Fei Warea Greek ba *hamowe.*

watolaa fainaroa pa'ania ama'anaa hefa pu'u ma
enu pa'ania litre.*
7 Jesus na warefanaa ei nafi, “Igi ranu laloo ei
pe'ii ranu”; si'ei, rona igifamereaa ro'ou.
8 Ma na warenaa a'a ro'ou, “Nadii, gufi ma'ida
ma re fanaa mei bauaniaa feni hananaa.”
Rona bigi'ia
9 ma mei bauaniaa fei hananaa na hunuma'aiaa
fei ranu, fei na filoginaa wine. Lomi ina aida
ba noramiana hitani ma'uaa, ei nafi, ei ro'aa gu-
finamai, rona aida. Ma ina haro'u'ugainaa mei
wawanee lalaia
10 ma ware, “Ei rama'a, rona'aida augaa ei
rawani'a wine fama'a ma ro'aa hunudigaa
watauda ei, ronawe augaa ei lomi namina rawani;
ma'uaa, yoi onadii auma'aiaa ei rawani'a.”
11 Hefei, fei rawarawa hilalaa foigia bigi'aa Je-
sus yei Cana i Galilee. A'a fei, ina fama'aiaa fei
hawerana ma ei otalai nenerana na narafawe'i
a'ana.
12 Nenee fei, ina upunaloo Capernaum fipuinaa
mei inana ma ei lofuna mawe ei otalai nenerana.
Ma rona guta yei hefi'a arewaa.

Jesus na Dinaa a'a fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 21:12, 13; Mark 11:15-17; Luke 19:45, 46)

13 Ei ana i pa'aa fei au fei Talai Falogiaa ei Jew,
Jesus na fanenaloo Jerusalem.
14 I malalaa fei humuu mei Haidaa na ma'apa'aa
ei rama'a roi aloaa ei buduma'ao, sipsipi mawe ei

---

* **2:6: 2:6** Warea Greek *guapalo o odumanu metretes* (ale'ena 75 ama'anaa 115 litres)

pune ma hefi'a, rona guta a'a ei tawa, roi filoginaa
ei mugoo po'i.
15 Si'ei, na fifigaa ei wao ba babu ma na teteaa
minaa ro'ou fipuinaa ei sipsipi ma buduma'ao ba
ronei di'ininaa malalaa fei humuu mei Haidaa.
Ina bailarofinaa ei mugoo po'i, ei rona filoginia
ma hadupeduaa ei tawaa ro'ou.
16 A'a ei roi alo pune, ina ware, “Tofa'asi'anaa
ano e'eni! Tani hamo'aa filoginaa humuu mei
Amau ba humuu alo'aloo manumanu?”
17 Ei otalai nenerana, rona nonominaa fei ne'ia
ba: “Namina fua'onau fei ni'eni'eau a'a fei hu-
mumu.”
18 I dii, ei Jew rona ware, “O bigi'aa tamanu
hilalaa foigia i pudaa hai'ou ale'ei fama'ama'aa
hai'ou ba na pa'i foraforamu ba o bigi'aa e'ei?”
19 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Birosiaa feni
humuu mei Haidaa ma awe fa'ufalaraidinia laloo
oduai arewaa.”
20 Ei Jew, rona ware, “Feni humuu mei Haidaa
feni, faduaa ro'ou laloo gunaroa pa'ania ma
oloroa igisimasi. Ma yoi, ba o fadudinia laloo
oduai arewaa?”
21 Ma'uaa fei humuu mei Haidaa, fei hia fi ware-
wareia, ana fei hudi ununa.
22 Nenee fei asi'anana a'a ei ma'ea, ei otalai
nenerana na nonominaa tamanu inadii wareia.
Ma ronawe aida ba pa'aa fa'ua ei wareaa fei Bu'u
Apuna ma Jesus.
23 Ifi guta yei Jerusalem a'a fei Hananaa fei Talai
Falogia, watauda na fanunuaa ei hilalaa foigia na
bigi'ia ma narafawe'i a'a fei harana.†

† **2:23: 2:23** O, *ma narafawe'i a'ana*

24 Ma'uaa Jesus, lomi ba i fa'arewafarawani a'a
ro'ou, uaa ina apa'aa minaa ei rama'a.
25 Lomi na nunuminia ba hemea i u'ugaa
hemeadiai, uaa na aida ei naranaraa rama'a.

3

Jesus na Feroinaa Nicodemus

1 Na pa'i hemea Pharisee harana Nicodemus,
hemea maroaa ei bauaniaa ei Jew.
2 Ina nomai a'a Jesus hefaa poi ma ware, "Rabbi,
hai'ouna aida ba yoi hemea feroia, noramiamu a'a
mei Haidaa. Uaa, lomi nemea i bigi'aa e'ei hilalaa
foigia, e'ei oi bigi'ia nabaa mei Haidaa lomi a'ana."
3 Jesus na warenaa a'ana, "A warefa'uai a'amu
ba lomi nemea i ma'a fei haparaiaa mei Haidaa
nabaa lomi i waninidiai.*
4 Nicodemus na i'igai, "Batanai ba i waninidiai
nemea nabaa na wawaneidii? Pa'aa lomi ba i
hadiwe'idinaa laloo iaa inana ba i waninidiai!"
5 Jesus na ware, "A warefa'uai a'amu, lomi ne-
mea ba i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa
nabaa lomi i waninidiai a'a fei ranu ma fei Spiriti.
6 Waniniaa fei pigio, i nomai a'a fei pigio.
Waniniaa fei spiriti, i nomai a'a fei Spiriti.†
7 Apuna ba'arofoa a'a fei wareau ba, 'Onei‡
waninidiai.'
8 Fei lalarena na aginaa fawelei nunumiana.
Ona guainia ma'uaa, lomi ona aida ba noramiana
hitani o i dinaia. Ana ale'ei a'a minaa ei rona
wanini a'a fei Spiriti."
9 Nicodemus na i'igai, "I batanai fei?"

---

* **3:3: 3:3** O, *nabaa lomi i waninirai pafea*; v. 7 anaa † **3:6: 3:6** O, *a'a spiriti* ‡ **3:7: 3:7** Warea Greek ba *Hamonei*

10 Jesus na ware, “Haa, yoi hemea feroiaa Israel
ma lomi ona aida ei manumanu ei?
11 A warefa'uai a'amu, hai'ouna wareaa tamanu
hai'ouna aida ma u'ugaa tamanu hai'ouna fa-
nunuia ma'uaa, ana lomi hamona tonaa ei u'ugaa
hai'ou.
12 Una u'ufanio ei manumanuu malagufu ma
lomi ona nara ba fa'ua; batanai o nara ba fa'ua
nabaa a u'ufanio ei manumanuu fei gufu pafea?
13 Lomi nemea na aunudiginaa pafea ma'uaa,
ana unaiaa mei na norai gufu pafea—mei Na'uu
Rama'a.§
14 Ana ale'ei Moses na uduginaa fei wa'a a'a fei
hawafolo fawelei lomi haihai o guana, mei Na'uu
Rama'a, ana ronei uduginia pafea
15 ba hini i narafawe'i a'ana i tonaa fei harenua
lomi i pedutoo.*
16 “Uaa, hamatee mei Haidaa namina haguaa
feni malagufu, ina aloagii mei hodihodiaa† Na'una baduu wawane ba hini i narafawe'i a'ana,
lomi i ma'e ma'uaa, iwe pa'i fei harenua lomi i
pedutoo.
17 Uaa, fei pa'afina ba mei Haidaa na aloagii
mei Na'una yeni malagufu, a'a ba inei dududuaa
feni malagufu, ma'uaa ba nei fatela'anaa feni
malagufu.
18 Hini i narafawe'i a'ana, lomi i tonaa fei
dududuana, ma'uaa mei lomi na narafawe'i, na
todigaa dududuana, uaa lomi ina narafawe'i a'a
fei haraa mei hodihodiaa‡ Na'uu mei Haidaa.

---

§ **3:13: 3:13** Hefi'a ne'ia ba *Rama'a, mei na oa pafea* * **3:15: 3:15** O, *narafawe'i ba i pa'i a'ana fei harenua lomi i pedutoo* † **3:16: 3:16** O, *mei hodihodiaa fuana* ‡ **3:18: 3:18** O, *mei hodihodiaa fuana*

19 Sifeni, feni pa'aa warea: fei We'ai na nodigi-
mai yeni malagufu ma'uaa, ei rama'a, rona nun-
uminaa fei roromaa laraa fei we'ai, uaa ei bigi'aa
ro'ou na hafelo.
20 Hini i bigi'aa ei hafelo'a, na bidibidi ununa a'a
fei we'ai ma lomi ba i wadu'ainaa fei we'ai, uaa ina
ma'au ba ei bigi'ana iwe arewa.
21 Ma'uaa hini na bigifipui a'a fei fa'uaia, i
wadu'ainaa fei we'ai ba i fa'arewaia ba ei bigi'ana,
bigi'aa mei Haidaa."§

John, mei Pudugufaia fi U'ugaa Jesus

22 Nenee fei, Jesus mawe ei otalai nenerana,
rona aununaa sugatata'aiaa Judea ma ina
gutafipui a'a ro'ou yei ma pudugufinaa ei rama'a.
23 John ana na pudugufinaa ei rama'a yei Aenon
rafi'inaa Salim, uaa na pa'i watauda ranu ma ei
rama'a, rona'u no'uamai a'ana ba nei pudugufi-
naa ro'ou.
24 (Ei, rotawe bobo'ainaa John.)
25 Hefi'a ei otalai neneraa John, rona fiharenii
a'a hemea Jew* wagii fei maumau fesufesu wagii
fei losuu ro'ou.
26 Rona nopa'amii John ma warenaa a'ana,
"Rabbi, mei rama'a a'amu yei pepei adii fei Ranu
Jordan—mei ona u'ugia—hia fi pudugufai ma mi-
naa ei rama'a, roi dinaa a'ana."
27 A'a fei, John na ware, "Lomi hemea ba i tonaa
hepalo manumanu nabaa abaa noranarai pafea.

---

§ **3:21: 3:21** Hefi'a na fapedugaa fei wareaa Jesus a'a v. 15.
* **3:25: 3:25** Hefi'a ne'ia *a'a hefi'a ei Jew*

28 Ana uniaa hamu'ou na aida ba una waredii
ba, ‘Yau, abaa mei Christ,† ma'uaa yau mei neido'o
nomai ma'ana.’
29 Mei pifinee lalaia, manumanuu mei
wawane lalaia. Mei tafii mei wawanee lalaia,
i gutaguai'oma'aia ma imina ni'eni'e na guainaa
fei laona. Fei ni'eni'ea fei, manumanuu ma unawe
todigia.
30 Fei harana nei nobauanailao ma fei harau nei
pusu'oroilao.
31 “Mei i norai pafea na pafeainaa minaa ei; mei
noramiana malagufu, rama'aa malagufu ua ma
ei wareana ale'ei ei wareaa feni malagufu. Mei
noramiana pafea, na pafeainaa minaa ei.
32 I u'ugaa ei fanunuana ma guaiana ma'uaa,
lomi nemea i guaitonaa ei u'ugana.
33 Mei i guaitodigia na fama'aia ba mei Haidaa
napa'aa fa'uai.
34 Uaa mei aloamii mei Haidaa, i wareaa ei
wareaa mei Haidaa, uaa lomi pedupeduu fei
fanaa mei Haidaa‡ ei i fanaa fei Spiriti.
35 Mei Ama na haguaa mei Na'u ma na fifanidi-
gaa minaa ei manumanu panina.
36 Hini i narafawe'i a'a mei Na'u, i pa'i harenua
lomi i pedutoo, ma'uaa hini i fadugeaa mei Na'u,
lomi ba i fanunuaa fei harenua, uaa fei sibaa mei
Haidaa na oa a'ana.”§

4

Jesus na Fiwarewarei a'a mei Pifinee Samaria

† **3:28: 3:28** O, *Messiah* ‡ **3:34: 3:34** Warea Greek *pedupeduu fei fanana* § **3:36: 3:36** Hefi'a na fapedugaa fei wareaa John a'a v. 30.

1 Ei Pharisee, rona guainia ba i fimina watauda
ua ei otalai neneraa Jesus ma ei pudugufaiana
laraa John,
2 ma'uaa abaa Jesus mei na pudugufai, uaa ei
otalai nenerana.
3 I guainaa fei mei Fasu, na di'ininaa Judea ma
hadiwe'idinaa Galilee.
4 Ma ina talai'ailao Samaria.
5 Si'ei, ina wadu'ainaa hepalo gufu laloo
Samaria, harana Sychar na rafi'inaa fei
malagufuu Jacob, fei na fanaa mei na'una Joseph.
6 Fei agifaa Jacob ranu yei ma na madugu unuu
Jesus uaa fei tatalaiana, si'ei, na guta adii fei ranu.
Ei, ale'ei haloaina.
7 I nomai hemea pifinee Samaria ba i bai ranu,
Jesus na warenaa a'ana, “Na rawani ba odo'o fani
numau?”
8 (Ei otalai nenerana, rona aunudiginaa a'a fei
gufu ba ro pono du'ua.)
9 Mei pifinee Samaria na warefania, “Yoi Jew
ma yau Samaria. Tani o i'iginau ba nei fani nu-
mamu?” (Uaa ei Jew, lomi rona'o fiwarewarei a'a
ei Samaria.)*
10 Jesus na warenaa a'ana, “Nabaa ona aida fei
fanaa mei Haidaa ma hini fi i'iginio ba fani nu-
mana, woro o i'iginia ma i fanio fei ranuu loloma.”
11 Mei pifine na ware, “Hagu'u. Lomi ona pa'i
iba ma fei ranu na walalo. O to hitani fei ranuu
loloma?
12 Haa, ona muainaa mei Amaa o'ou Jacob, mei
na fanaa o'ou feni agifana ranu, mei ana hia ma

* **4:9: 4:9** O, *rona'o hunu a'a ei baraa ei Samaritan*

ei na'una mawe ei hapena manulelele, rona hunu
wagina?”
13 Jesus na ware, “Hini i hunumaa feni ranu feni,
iwe sigigidiai
14 ma'uaa hini i hunumaa fei ranu fanau, lomi
ifai sigigidiai. Hi'i, fei ranu a fania iwe ale'ei ranuu
wediwedi fei i fani harenua lomi i pedutoo.”
15 Mei pifine na warefania, “Mena bauana,
fanau fei ranu fei lomi a fai sigigi ba a u
hadiwe'idimai mi bai ranu.”
16 Ina warefania, “Wi dugamii mei haromu ma
hadiwe'imai.”
17 Ina ware, “Lomi harou.”
Jesus na warenaa a'ana, “Pa'aa fa'ua wareamu
ba lomi haromu.
18 Ma'uaa, ana pa'aa fa'ua ba onado'o pa'i
haipani haromu ma mei wawane a'amu e'eni,
abaa haromu. Pa'aa fa'ua fei do'o wareamu.”
19 Mei pifine na ware, “Mena bauana, una fa-
nunu'apa'ia ba yoi hemea mamama'a.
20 Ei amaa hai'ou, rona losui pafoo feni mau-
geni, ma'uaa hamu'ou Jew na ware ba o'ounei
losui yei Jerusalem.”
21 Jesus na ware, “Mena pifine, onei guainau. Fi
nomai fei au ba lomi o losuinaa mei Ama i pafoo
feni maugeni, o yei Jerusalem.
22 Hamu'ou ena Samaria na losuinaa tamanu
lomi hamona aida; hai'ouna losuinaa tamanu
hai'ouna aida, uaa fei talaa tela'ana, noramiana
a'a ei Jew.
23 Ma'uaa fi nomai ma na nodigimai fei au ba
ei pa'aa losuia, rowe losuinaa mei Ama wagii fei
spiriti ma fei fa'uaia, uaa mei Ama na nunuminaa
ei mau losuia ale'ei.

24 Mei Haidaa, hia spiriti ma ei ba ro'aa losuinia,
ronei losuinia wagii fei spiriti ma fei fa'uaia."
25 Mei pifine na ware, "Una aida ba mei Mes-
siah" (mei rona ware ba Christ) "fi nomai ma ena
na nomai, iwe warefa'arewaiaa minaa ei manu-
manu a'a o'ou."
26 Jesus na ware, "Yau, meni u'ei wareware
a'amu, ana simena."

Ei Otalai Nenerana, Rona Hadiwe'idinaa a'a Jesus

27 Ana ei ua, ei otalai nenerana, rona
hadiwe'imai ma ba'arofo ba na fiwarewarei a'a
hemea pifine. Ma'uaa lomi hemea na i'iginia ba,
"Tamanu nunumiamu?", o "Tani o fiwarewarei
a'a mei pifine mei."
28 I dii, mei pifine mei, na au'uaiaa fei ibaa ranu,
hadiwe'inaa gufuna ma warefanaa ei rama'a,
29 "Mi ma'a mei na u'ufanau minaa ei una bigi'ia.
Woro simei, mei Christ?"†
30 Rona asi'aa a'a fei gufu ma talainaloo a'ana.
31 Ma ei, ei otalai nenerana, roi warenaa a'ana
ba, "Rabbi, onei hanana."
32 Ma'uaa ina warenaa a'a ro'ou, "Na pa'idii
du'ua ba a hanaia, fei lomi hamona aida."
33 Ma ei otalai nenerana na fiwarewarei ba,
"Haa, na pa'i rama'a naree fani hanana?"
34 Na ware Jesus, "Fei hanau, sifei ba unei bigi'aa
ei nunumiaa mei na aloagiau ma fapedugaa fei
bigi'ana.
35 Haa, lomi hamona'o ware ba, 'Obaodiai puda
ma i nomai fei au hufu'a'? A ware ba hamonei
werainaa pudaa hamu'ou ma ma'aiaa ei pe'ihape!
Ina we'idii ei du'ua ba o hufu'ia.

† **4:29: 4:29** O, *Messiah*

36 Ana e'eni ua mei hufu'a fi tonaa fei pono'ana.
Ana e'eni ua ifi hufu'aa ei fuaa fei harenua lomi
i pedutoo ba mei faroa ma mei hufu'a, lagunei
ni'eni'efipui.
37 Ma si'ei, fei warea ba 'Hemea i faro ma hemea
i hufu', napa'aa fa'uai.
38 Una aloaa hamu'ou ba hamonei hufu'aa
tamanu lomi hamona bigi wagina. Hefi'adiai,
rona bigifawe'i ma hamonaree to'uaiaa ei
rawani'a wagii ei bigi'aa ro'ou."

Watauda Samaria na Narafawe'i

39 Watauda Samaria a'a fei gufu fei, rona
narafawe'i a'ana uaa na u'u mei pifine ba, "Ina
u'ufanau minaa ei bigi'au."
40 Si'ei, ro'aa nomai a'ana ei Samaria ma i'iginia
ba nei gutafipui a'a ro'ou, ina guta heguai arewaa.
41 Ma si'ei ba ei wareana, wataudadiai nawe
narafawe'i.
42 Rona warenaa a'a mei pifine ba, "Abaa wagii
ei u'uga'uamu ba hai'ouna narafawe'i. Ma'uaa
hai'ounawe guai'araia ma hai'ounawe aida ba
pa'aa fa'ua ba meni rama'a meni, pa'aa mei ba i
fatela'anaa feni malagufu."

Jesus na Fapedugaa Funuaa mei Na'uu mei Bauana

43 Nenee guai arewaa ina asi'aa ba i dinaa
Galilee.
44 (Ana Jesus nadii wareia ba hemea mamama'a,
lomi ro'aa ma'auia ei gufuna.)
45 I no'umai i Galilee, ei rama'a yei, rona
taufagutania. Rona ma'adigaa minaa ei bigi'ana
yei Jerusalem a'a fei Hananaa fei Talai Falogia uaa
ro'ou, ana yei.

46 I didiai, na hadiwe'inaa Cana i Galilee, fei gufu
ina filoginaa wine fei ranu. Ma na pa'i hemea
bauana yei ma mei na'una na funuhaino i Caper-
naum.
47 I guainia mei rama'a mei ba Jesus na gutadii
Galilee, noramiana Judea, ina dinaa a'ana ma
i'igifawe'i a'ana ba neimii fapedugaa funuaa
na'una, mei anaa i ma'e.
48 Jesus na warenaa a'ana, “Nabaa lomi hamona
fanunuaa hefi'a hilalaa foigia ma fananawalaa
puda, pa'aa lomi hamo'aa narafawe'i.”
49 Mei bauana na ware, “Hagu'u. Upumai ba
nei'aa ma'e mei na'uu.”
50 Jesus na ware, “Nowau. Lomi ba i ma'e mei
na'umu.”
Mei rama'a na nara ba fa'ua ei wareaa Jesus ma
na asi'aa.
51 Ei fi talailao, ei nafina, ronamii bapa'ia ma
u'ufania ba na rawanidii mei na'una.
52 I i'igai ba rawani'ana haiga mei na'una, rona
warefania, “Na asisi babaiaa ununa minoa ale'ei
heai ido'o.”
53 A'a fei, mei ama nawe narapa'ia ba sifei fei
pa'aa au Jesus na warefania ba, “Mei na'umu, lomi
ba i ma'e.” Si'ei, hia ma minaa ei maroana, rona
narafawe'i.
54 Sifei fei faguaiaa hilalaa foigia bigi'aa Jesus ei
i di'ininaa Judea ma ama'anaa Galilee.

5

Na Fawanewaneaa Unuu Hemea Adii fei Ranu

1 Nenee e'ei, Jesus na fanedinaa Jerusalem ba i
dinaa hepalo hananaa ei Jew.

2 Ma yei Jerusalem papaa fei Gigei ei Sipsipi, na
pa'i hepalo ranu, harana warea Aramea, Bethes-
daa ma na pa'i haipani pale yei.
3 Watauda hafelo'a unu na haino yei—ei pu-
dawerai, ei afetoo mawe ei na ma'e hepapa unuu
ro'ou.*
5 Hemea yei, lomi na tatalai laloo odufua pa'ania
ma fainaroa igisimasi.
6 I fanunuia Jesus ba na haino yei ma guainia
ba fei gutanana ale'ei namina madii, ina i'iginia,
"Nunumiamu ba o rawani?"
7 Mei lomi na talaipa'i na ware, "Mena bauana,
lomi hemea ba i pudigau laloo fei ranu nabaa
i tatawei. Nabaa a upunaa lalona, na upudii
hemea."
8 Ma Jesus na warenaa a'ana, "Asi'aa! Tonaa fei
hafenaa unumu ma talai."
9 Ana ei ua, ina rawani ma na tonaa fei hafenaa
ununa ma talai.
Fei arewaa i bigi'aa fei, Sabbath
10 ma si'ei, ei Jew, rona warenaa a'a mei na pedu
fei iba'ibana ba, "Sabbath wagieni; fei law na ware
ba onei'aa poro'aa hafenaa unumu."
11 Ma'uaa ina ware, "Mei i farawaninau na ware
ba, 'Tonaa fei hafenaa unumu ma talai.' "
12 Si'ei rona i'iginia, "Hini mei na warefanio ba
onei tonaa fei hafenaa unumu ma talai?"
13 Mei na pedu iba'ibana, pa'aa lomi na aida ba
hini, uaa Jesus na fahela dupuaa fei gupuu rama'a
yei.

---

* **5:3: 5:3** Hefi'a ne'ia (lomi awataa ro'ou) na ne'i ba *unuu ro'ou—ma rona oma'aia ba i tatawei fei ranu. 4 Hepapalo au hemea alo'aloo mei Fasu na nogio ma fataweinaa fei ranu. Mei rawarawa pe'ia lalona nenee fei, i pedu funuana.*

14 Hinene, Jesus na bapa'ia a'a fei humuu mei
Haidaa ma warefania, “Ma'aia, na rawani unumu.
Apuna bigidinaa ei hafelo'a o iwe tonio manu-
manu na hafelodiai.”
15 Mei rama'a na aunu ma warefanaa ei Jew ba
Jesus mei i farawaninia.

Fei Harenua a'a mei Na'u

16 Hamatee si'ei ba Jesus na bigi'aa e'ei laloo fei
Sabbath, ei Jew, rona haperararaia.
17 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Mei Amau, rani-
mai imina bigibigi nopa'amii wagieni ma yau ana
fi bigi e'eni.”
18 A'a fei, ei Jew roimina labarai tala ba ro'aa
fo'afama'eia uaa ina barafeaa fei Sabbath ma ana
na ware ba mei Haidaa, Amana. Hanuna ba hia
na fimina'ei a'a mei Haidaa.
19 Jesus na warenaa a'a ro'ou ba: “A warefa'uai
a'a hamu'ou ba mei Na'u, lomi i bigi'aa hepalo
manumanu unaia; i bigi'uaiaa tamanu na fa-
nunuia ba mei Amana na bigi'ia; uaa tamanu na
bigi'ia mei Ama, mei Na'u ana i bigi'ia.
20 Uaa mei Ama na haguaa mei Na'u ma na'aida
fama'aiaa tamanu ina bigi'ia. Hi'i, hamo'aa
ba'arofo ma'uaa, iwe fama'aia hefi'adiai manu-
manu na muainaa e'ei.
21 Uaa ale'ei ba mei Ama, i famama'aiaa ei ma'ea
ma fani harenuaa ro'ou ana ale'ei mei Na'u i fani
harenua a'a mei nunumiana.
22 Ma hepalodiai, mei Ama, lomi i dududuaa
nemea, ma'uaa na fanidigaa fei dududua i panii
mei Na'u
23 ba minaa ei rama'a, ronei ma'auaa mei Na'u
ana ale'ei rona ma'auaa mei Ama. Mei lomi na

ma'auaa mei Na'u, lomi na ma'auaa mei Ama, mei
i aloiarai.
24 “A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i guainaa
ei wareau ma narafawe'i a'a mei na aloagiau, i
pa'i harenua lomi i pedutoo ma lomi ba i tonaa
fei dududua; ina talawa'ainaa fei ma'ea ma na
nodigimai a'a fei harenua.
25 A warefa'uai a'a hamu'ou ba fei au iwe nomai
ba ei ma'ea rowe guainaa fei lao mei Na'uu mei
Haidaa ma ei rona guainia, ro'aa mama'a.
26 Uaa, si'ei ba mei Ama na pa'i harenua i a'ana,
ana na ugainaa mei Na'u ba nei pa'i harenua a'ana.
27 Ma na fania fei forafora ba nei fadududu, uaa
hia mei Na'uu Rama'a.
28 “Hamonei'aa ba'arofo a'a fei, uaa fi nomai
fei au ba minaa ei laloo huapu, rowe guainaa fei
laona
29 ma mama'adiai—ei rona bigi'aa ei rawani'a,
ro'aa asi'aa ma to harenua ma ei rona bigi'aa ei
hafelo'a, ro'aa asi'aa ma to dududua.
30 Ana unaiau, lomi a bigi'aa hepalo manu-
manu; una dududu'uaiaa tamanu una guainia ma
fei dududuau na wanewane, uaa abaa una bigi'aa
fei nunumiau ma'uaa nunumiaa mei na aloagiau.

Hefi'a, Rona U'ugaa Jesus

31 “Nabaa una u'ugaa ana yau, fei u'ugau lomi i
awata.
32 Na pa'i hemea na u'ugau ma una aida ba fei
u'ugana yau, na awata.
33 “Hamona alodigaa hefi'a a'a John ma ina
u'ufanidigaa hamu'ou fei fa'uaia.
34 A'a ba una tonaa ei u'ugaa rama'a; ma'uaa una
wareaa fei ba hamo'aa tela.

35 John ale'ei fei ramai na gu'afani we'ai ma
do'ofama'a hamona ni'eni'e a'ana.
36 “Una pa'i hefaa u'uga na awatadiai laraa fei
u'ugaa John. Uaa fei bigi'a na fanau mei Ama
ba unei fapedugia, fei u'ei bigi'ia eni, ana na
fa'arewaia ba yau, aloagii mei Ama.
37 Ma mei Ama, mei na aloagiau, ana hia na
u'ugau. Hamotawe guai laona o fanunu mau-
mauna.
38 Ma ana lomi na oa laloo iaa hamu'ou fei
wareana, uaa lomi hamona narafawe'i a'a mei
aloanarai.
39 Hamona'aida igo'igofawe'i† wagii fei Bu'u
Apuna, uaa hamona nara ba wagii fei, hamo'aa
pa'i harenua lomi i pedutoo. Ma fei Bu'u Apuna
na u'ugau,
40 ma'uaa pa'aa lomi hamona nomai a'au ba
hamo'aa to harenua.
41 “Lomi una nunuminaa ei udugiaa rama'a,
42 ma'uaa una apa'aa hamu'ou. Una aida ba fei
haguaa mei Haidaa, lomi laloo iaa hamu'ou.
43 Una nomai a'a fei haraa mei Amau ma lomi
hamona nunuminau; ma'uaa, nabaa nemeadiai
i nomai ana a'a fei harana, hamo'aa tonaa mei
rama'a mei.
44 Hamo'aa narafawe'i batanai nabaa
nunumiaa hamu'ou ba hamo'aa uduginaa ana
hamu'ou, ma'uaa lomi hamona nunuminaa fei
udugia noranamai a'a mei hemea ua Haidaa?‡
45 “Ma'uaa apuna nara ba yau a uni'uniaa
hamu'ou i pudaa mei Ama. Moses, mei na o'onai
unuu hamu'ou a'ana, hia mei i uniaa hamu'ou.

---

† **5:39: 5:39** O, *Hamonei igo'igofawe'i* ‡ **5:44: 5:44** Hefi'a ne'ia mina *mei Hemea Ua*

46 Nabaa hamona nara ba fa'ua ei wareaa
Moses, ana hamo'aa nara ba fa'ua ei wareau.
47 Ma'uaa, si'ei ba lomi hamona nara ba fa'ua
ei ne'iana, batanai ba hamo'aa nara ba fa'ua ei
wareau?”

6

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a
(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; Luke 9:10-17)

1 Nenee fei, Jesus na suafatetenaa piye na raua
yei Agii Galilee (ana harana Agii Tiberias)
2 ma hepalo baua gupuu rama'a na nenegia, uaa
rona ma'adigaa ei hilalaa foigia, ei bigi'ana a'a ei
rona funu.
3 Jesus na faneaa hepalo maugeni ma gutafipui
a'a ei otalai nenerana.
4 Fei Hananaa fei Talai Falogiaa ei Jew fi
rafi'imai.
5 I fanunupa'ia ba fi nomai fei baua gupuu
rama'a Jesus, na warenaa a'a Philip, “O pono hi-
tani faraa pidaua hanaa eni rama'a eni?”
6 Na i'iginaa fei ba i mani'uaia, hamatee nadii
aida ba i bigi'aa tamanu.
7 Philip na warenaa a'ana, “Pono'aa hemea
bigi'a laloo fainaroa puda,* lomi i hawiaa pono'aa
faraa pidaua ba hememea i hanana!”
8 Hemeadiai ei otalai nenerana, Andrew, mei
lofuu Simon Peter na ware,
9 “Meni baduu wawane meni na pa'i haipani
pusu'o faraa pidaua barley ma guapalo pusu'o
nia ma'uaa, ana ipo'o hawiaa eni watauda rama'a
eni?”

---

* **6:7: 6:7** Warea Greek *enu pu'u denarius*

10 Jesus na ware, “Fagutanaa ena rama'a.” Na
pa'i watauda guana yei ma ale'ei haipani pufaba'a
wawane, rona guta.
11 Jesus na tonaa ei faraa pidaua, na ware ‘ta’
ma alaginia a'a ei rona guta ale'ei nunumiaa ro'ou.
Ana na bigi'ia ale'ei a'a gupaloei nia.
12 Ro'aa hananamagudii, ina warenaa a'a ei ota-
lai nenerana, “Paiaa ei masii du'ua. Lomi ba o
simi'uaiaa ma'ida.”
13 Si'ei, rona paifapepesuaa hefua ma guapalo
pa a'a ei masii ei haipani faraa pidaua barley, ei
magu'arawaa ei rama'a.
14 Ro'aa fanunudigaa fei hilalaa foigia bigi'aa
Jesus, ronawe ware, “Pa'aa fa'ua ba hia mei Ma-
mama'a, mei ba i nomai yeni malagufu.”
15 Jesus na aidadii ba ropowe panarofagutania
ba hia hapara ma si'ei, ina di'ininaa ro'ou ma
fanedinaa hepalo maugeni ana unaia.

Jesus na Talai Pafoo Agi
(Matthew 14:22-33; Mark 6:45-52)

16 I nopoilao, ei otalai nenerana, rona upunaloo
agi
17 ma hugi pafoo wa ma suanaloo Capernaum.
Ina roromadii ma Jesus atawe nomai a'a ro'ou.
18 Fei lalarena na agifawe'i ma namina weta fei
agi.
19 Ro'aa suadii ale'ei haipani o oloroa kilome-
tre,† ronawe fanunupa'aa Jesus fi nofarafi'imai a'a
fei wa ma talai pafoo agi ma ronamina ma'au.
20 Ma'uaa na warenaa a'a ro'ou, “Ana yau ua,
apuna ma'au.”

---

† **6:19: 6:19** Warea Greek ba *sua ale'ena 25 o 30 stadia* (ale'ena 5 o 6 kilometres)

21 Ma nawe rawani naranaraa ro'ou ba ro'aa
fahuginia ma ana ei ua, fei wa na fatetenaa piyee
fawelei ba ro dinaa wagina.
22 I no'arewadilao, fei gupuu rama'a, fei rona
guta pafoo piye oma'analoo fipepei, rona fa-
nunupa'ia ba hepalo ua wa nado'o pe'i yei ma
ba Jesus, lomi na hugi pafona, uniaa ei otalai
nenerana na sua'aunu.
23 I dii, hefi'a wa, noramiaa ro'ou Tiberias na
fatete papaa fawelei ro'aa hanaiaa ei faraa pidaua
nenee i ware 'ta' mei Fasu.
24 Ro'awe apa'ia fei gupuu rama'a ba Jesus ma
ei otalai nenerana lomi yei, rona hugi pafoo ei wa
ma suanaa Capernaum ba ro'aa labaginaa Jesus.

Jesus, fei Faraa Pidaua i Fani Harenua

25 Ro'aa nobapa'alao fipepei oma'aloo ro'ou,
rona i'iginia, "Rabbi, fateteamu haiga yeni?"
26 Jesus na ware, "A warefa'uai a'a hamu'ou
ba fei pa'afii labagiaa hamu'ou yau a'a ba fei
fanunuaa hamu'ou ei hilalaa foigia ma'uaa, ba
hamona hanafamagu a'a ei faraa pidaua.
27 Apuna bigibigi ba o tonaa ei du'ua, ei i waragu
ua, ma'uaa ei du'ua i ude nopa'aloo fei harenua
lomi i pedutoo, fei ba i fanaa hamu'ou mei Na'uu
Rama'a. Mei Haidaa, mei Ama na ugainia ma
audigaa fei lalana a'ana."
28 Ma rona i'iginia, "Batanai ba hai'ou'aa bigi'aa
ei bigi'aa mei Haidaa?"
29 Jesus na ware, "Fei bigi'aa mei Haidaa, sifei ba
hamonei narafawe'i a'a mei aloamiana."
30 Si'ei, rona i'iginia, "O bigi'aa tamanu hilalaa
foigia ba hai'ou ma'aia ma narafawe'i a'amu? O
bigi'aa tamanu?

31 Ei upuu hai'ou, rona hanaiaa ei manna
fawelei lomi haihai o guana; ana ale'ei fei ne'ia:
‘Ina fani hanaa ro'ou faraa pidaua noramiana
pafea.’ ”‡

32 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A warefa'uai
ba abaa Moses mei i fani hanaa hamu'ou faraa
pidaua noramiana pafea, ma'uaa mei Amau, mei i
fanaa hamu'ou fei pa'aa faraa pidaua noramiana
pafea.
33 Uaa fei faraa pidauaa mei Haidaa, ana
simei, mei na nogio pafea ma fani harenua yeni
malagufu.”

34 Rona ware, “Mena bauana, e'eni ma nolao,
fanaa hai'ou fei faraa pidaua fei.”

35 Jesus na ware, “Yau, fei faraa pidaua i fani
harenua. Hini i nomai a'au, lomi iwe baodiai ma
mei i narafawe'i a'au, lomi iwe sigigidiai.
36 Ma'uaa ana ale'ei adii wareia ba hamona
fanunudigau ma lomi hamona narafawe'i.
37 Minaa ei na fanau mei Ama, rowe nomai a'au
ma hini i nomai a'au, pa'aa lomi ba a alofatata-
lainia.
38 Uaa ei a nogio pafea, a'a ba a bigi'aa ei nun-
umiau, ma'uaa ei nunumiaa mei na aloagiau.
39 Ma fei nunumiaa mei na aloagiau sifei ba
unei'aa fapa'ainaa minaa ei fanana yau ma'uaa,
nei fa'asi'anaa ro'ou wagii fei a'apoo arewaa.
40 Uaa fei nunumiaa mei Amau sifei ba hini i
fanununaa a'a mei Na'u ma narafawe'i a'ana, iwe
pa'i harenua lomi i pedutoo ma awe fa'asi'ania
wagii fei a'apoo arewaa.”

---

‡ **6:31: 6:31** Nehemiah 9:15

41 A'a fei, ei Jew, rona bababau'unia uaa ina
ware, “Yau, fei faraa pidaua noramiana pafea.”
42 Rona ware ba, “Haa, abaa hia Jesus, mei na'uu
Joseph, mei ona apa'aa amana ma inana? Batanai
i ware ba ‘Noramiau pafea’?”
43 Jesus na ware, “Apuna bababau'u dupuaa
hamu'ou.
44 Lomi nemea i nomai a'au nabaa lomi
i taudugia mei Ama, mei na aloagiau ma a
fa'asi'ania a'a fei a'apoo arewaa.
45 Na ude a'a ei ne'iaa ei Mamama'a ba: ‘Mei
Haidaa, iwe feroinaa minaa ro'ou.’ Hini i guainaa
mei Ama ma tonaa ei feroiana, iwe nomai a'au.
46 Lomi hemea na ma'a mei Ama ma'uaa, mei
noramiana a'a mei Haidaa; ana unaia na ma'a mei
Ama.
47 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i narafawe'i,
i pa'i harenua lomi i pedutoo.
48 Yau, fei faraa pidaua i fani harenua.
49 Ei upuu hamu'ou, rona hanaiaa ei manna yei
fawelei lomi haihai o guana ma'uaa, rona ma'e.
50 Ma'uaa yeni, na pa'i fei faraa pidaua nora-
narai pafea, fei nabaa nemea i hanaia lomi ba i
ma'e.
51 Yau, fei faraa pidaua na pa'i harenua, fei
noramiana pafea. Nabaa nemea i hanaiaa feni
faraa pidaua, iwe guta ranimai ranimai. Feni
faraa pidaua feni, feni pigiou, feni ba a fani ba
harenuaa feni malagufu.”
52 Ma ei Jew, rona'aa fiharenii ana ro'ou ba,
“Batanai ba mei rama'a mei i fanaa o'ou fei pi-
giona ba o hanaia?”
53 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A warefa'uai
a'a hamu'ou ba nabaa lomi hamo'aa hanaiaa fei

pigioo mei Na'uu Rama'a ma hunumaa fei rarana,
lomi hamo'aa pa'i harenua.
54 Hini i hanaiaa fei pigiou ma hunumaa fei
rarau, i pa'i harenua lomi i pedutoo ma awe
fa'asi'ania a'a fei a'apoo arewaa.
55 Uaa, fei pigiou, pa'aa du'ua ma fei rarau, pa'aa
hunuma.
56 Hini i hanaiaa fei pigiou ma hunumaa fei
rarau, i oafipui a'au ma yau a'ana.
57 Mei Ama, mei i oalao na aloamiau ma una pa'i
harenuau uaa hia. Ma ana ale'ei, hini i hanaiau,
iwe pa'i harenuana uaa yau.
58 Sifei, fei faraa pidaua noramiana pafea. Ei
upuu hamu'ou, rona hanana manna ma rona
ma'e ma'uaa, hini i hanaiaa feni faraa pidaua feni,
iwe guta ranimai ranimai."
59 Ina wareaa fei ei fi feroi laloo fei synagogue
yei Capernaum.

Watauda Otalai Nenerana na Di'ininaa Jesus

60 Ro'aa guainaa fei, watauda ei otalai nenerana
na ware, "Fei feroia fei, namina hafafala'ai. Hini
ba i tonia?"
61 Jesus na aida ba ei otalai nenerana, rona
bababau'u wagina ma na warenaa a'a ro'ou, "Na
fafeloaa naranaraa hamu'ou fei?
62 Tamanu naraa hamu'ou nabaa hamo'aa fa-
nunuaa mei Na'uu Rama'a i hadiwe'inaa pafea a'a
fei gutanana mina?
63 Fei Spiriti i fani harenua; fei pigioo rama'a,
lomi hanuna. Ei wareau a'a hamu'ou ale'ei spiriti§
ma na pa'i harenua.

§ **6:63: 6:63** O, *Spiriti*

64 Ma'uaa hefi'a hamu'ou lomi na narafawe'i.”
Hamatee Jesus na aidadii ba hini ro'ou lomi na
we'i naranarana ma hini i aloia panii hefi'a.
65 Ina waredilao ba, “Sifei fei pa'afina a warenaa
a'a hamu'ou ba lomi nemea i nomai a'au nabaa
lomi i hadumia mei Ama.”
66 A'a fei au fei, watauda ei otalai nenerana,
rona ofadugia ma lomi rona nenegidinia.
67 Jesus na i'iginaa ei Hefua ma Helagui, “Haa,
ana ba hamo'aa di'ininau?”
68 Simon Peter na warenaa a'ana, “Mena Fasu,
hai'ou dinaa a'a hini? Ei wareamu na pa'i harenua
lomi i pedutoo.
69 Ina we'i ei naranaraa hai'ou ma hai'ouna aida
ba yoi, mei Apunaiaa mei Haidaa.”
70 Ma Jesus na ware, “Abaa una rafeidigaa
hamu'ou ena Hefua ma Helagui? Ma'uaa hemea
hamu'ou, hia hani'u!”
71 (Ifi hanuinaa Judas, mei na'uu Simon Iscariot,
hemea ei Hefua ma Helagui, mei ba i aloia.)

7

Jesus na Dinaa a'a fei Hananaa ei Pale

1 Nenee fei, Jesus na tatalai yei Galilee ma na
nara ba lomi i dinaa Judea uaa ei Jew yei ba ro'aa
fo'afama'eia.
2 Ma'uaa i norafi'imai fei hananaa ei Jew, fei
Hananaa ei Pale,
3 ei lofuu Jesus, rona ware a'ana ba, “Onei aunu
yeni ma dinaa Judea ba ei otalai neneramu, ronei
ma'aiaa ei foigia ona'aida bigi'ia.
4 Nabaa nemea na nunuminia ba hia bauana,
lomi ba i opa'ainaa ei bigi'ana. Si'ei ba yoi, oi

bigi'aa ei manumanu ei, onei fama'aio a'a feni
ano."
5 Uaa ei lofuna, ana lomi rona narafawe'i a'ana.
6 Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Atawe nomai
fei pa'aa auu.
7 Feni ano, lomi ba i bidibidi ununa a'a hamu'ou,
ma'uaa na bidibidi ununa a'au uaa una'o u'ugia ba
ei bigi'ana na hafelo.
8 Hamonei dinaa a'a fei Hananaa. Lomi ado'o
dinaa a'a fei Hananaa, uaa atawe nomai fei pa'aa
auu."
9 I waredigaa fei, na gutadiai i Galilee.
10 Ma'uaa ro'aa aunudiginaa fei Hananaa ei lo-
funa, ana ina aunupa'ailao.
11 Ma yei a'a fei Hananaa ei Jew, rona lal-
abaginia ma i'igai ba, "Amaia mei rama'a mei?"
12 I dupuaa ei gupuu rama'a rona fileleleinia.
Hefi'a na ware, "Hia, rawani'a rama'a."
Hefi'adiai na ware, "Lo'e, ina sifi'aa ei rama'a."
13 Ma'uaa lomi hemea na ware i pudaa rama'a,
uaa rona ma'auaa ei Jew.

Jesus na Feroi a'a fei Hananaa

14 I nohesuwilao fei Hananaa, Jesus na dinaa
malalaa fei humuu mei Haidaa ma na'aa feroi.
15 Ei Jew na ba'arofo ma i'igai, "Ina tobatanainia
ei apa'ana ma lomi na to feroiana wagina?"
16 Jesus na ware, "Fei feroiau abaa manu-
manuu. Noramiana a'a mei i aloagiau.
17 Hini ba i bigi'aa ei nunumiaa mei Haidaa
neido'o narama'aiaa fei feroiau ba noramiana a'a
mei Haidaa, o u'u'uau.
18 Mei i u'ugaa anaia, fi bigi'ia ba i pa'i rawani'a
harana ma'uaa, mei i bigi ba i farawaninaa fei

haraa mei na aloia, hia hemea na fa'uai; lomi
hepalo sifi'ana.
19 Haa, abaa na fanaa hamu'ou fei Law Moses?
Ma'uaa lomi hemea hamu'ou na nenegia. Tani ei
ba hamo'aa fo'afama'eau?"
20 Fei gupuu rama'a na ware, "Woroo na wadu'io
pigea. Hini ba i fo'afama'eio?"
21 Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Una bigi'aa hep-
alo foigia ma hamona ba'arofo.
22 Ma'uaa, si'ei ba na fanaa hamu'ou fei mau
moro'aa hudii wawanei (ma'uaa abaa pa'aa no-
ramiana a'a Moses, uaa ei ama mina), hamona'o
moro'aa hudii wawanei ei baduu laloo fei Sab-
bath.
23 Ma nabaa na rawani a'a hamu'ou ba nemea
baduu i moro laloo fei Sabbath ba lomi hamo'aa
barafeaa fei law Moses, tani hamo'aa siba a'au
ba na farawaninaa minaa ei unuu hemea rama'a
wagii fei Sabbath?
24 Apuna fafi'i'uanaa naranaraa hamu'ou
a'a tamanu hamona fanunuia. Hamonei
narama'aia."

Jesus, Hia Christ?

25 A'a fei, hefi'a ei rama'aa Jerusalem, rona i'igai,
"Haa, simeni, meni ba ro'aa fo'afama'eia?
26 Hia simeni fi wareware i pudaa ei rama'a ma
lomi rona wareaa hepalo warea a'ana. Haa, ei
bauana, ronapa'aa nara ba hia Christ?*
27 Ma'uaa, o'ouna aida ba gufuna hitani; nabaa
i nomai mei Christ, lomi nemea i aida ba gufuna
hitani."

---

* **7:26: 7:26** O, *Messiah*; vv. 27, 31, 41 ma 42 anaa

28 Jesus ana fi feroi i malalaa fei humuu mei
Haidaa, ei i warefabauana ba, “Hi'i, hamona
apa'au ma aida ba hitani gufuu. Abaa no'uamiau
ma'uaa, mei na aloagiau napa'aa fa'uai. Lomi
hamona apa'ia,
29 ma'uaa una apa'ia, uaa noramiau i a'ana ma
ina aloagiau.”

30 A'a fei, ba ro'aa panarofia, ma'uaa lomi hemea
na panarofia, uaa atawe nomai fei auna.
31 Ma'uaa watauda i dupuaa ei rama'a, rona
narafawe'i a'ana. Rona ware ba, “Nabaa i nomai
mei Christ, ana i bigi'aa wataudadiai hilalaa foigia
laraa meni?”
32 Ei Pharisee na guainaa fei gupuu rama'a ba
rona fiwareifagiginia ale'ei. Ma ei famamoaa
humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee, rona aloaa
ei oanananaa fei humuu mei Haidaa ba ronei
panarofia.

33 Jesus na ware, “Lomi i madii gutanau a'a
hamu'ou ma a dinaa a'a mei i aloagiau.
34 Hamo'aa lalabaginau, ma'uaa lomi ba
hamowe labagipa'au; ma yei una dinaa wagina,
lomi ba hamo'aa nopa'ilao.”

35 Ei Jew, rona fiwarewarei, “Mei rama'a mei ba i
dinaia, te ba lomi o labagipa'ia? Ba i dinaa fawelei
ma feroinaa ei Greece ma guta a'a ei gufuu o'ou, ei
rona fawawadidi dupuaa ei rama'a yei.
36 Tamanu hanuu ei wareana ba, ‘Hamo'aa lal-
abaginau ma'uaa, lomi hamowe labagipa'au ma
hitani a dinaa wagina, lomi hamowe nopa'ilao’?”

37 A'a fei a'apoo arewaa fei Hananaa fei na baua-
naidiai laraa ei arewaa fama'a, Jesus na ufalarai

ma warefabauana, “Hini na sigigi neimii hunu
a'au.
38 Hini na narafawe'i a'au, ale'ei† fei wareaa fei
Bu'u Apuna, iwe pa'i ale'ei ranuu loloma laloo
iana.”
39 A'a fei, fi hanuinaa fei Spiriti, fei rowe tonia
ei rona narafawe'i a'ana. Nopa'aloo fei au fei,
itawe fanaa ro'ou fei Spiriti, uaa atawe tonaa fei
hawerana Jesus.
40 Ro'aa guainaa fei, hefi'a na ware, “Pa'aa fa'ua
ba mei rama'a mei, hia mei Mamama'a.”
41 Hefi'a na ware, “Hia mei Christ.”
Ma hefi'adiai na i'igai, “Haa, mei Christ, ba i
nomai Galilee?”
42 Haa, lomi na ware fei Bu'u Apuna ba mei
Christ, hia a'a fei pai‡ David ma ba i nomai Beth-
lehem, fei gufu na guta wagina mina David?”
43 Si'ei, namina hamamaguaa naranaraa ei
rama'a a'a Jesus.
44 Hefi'a, ba ro'aa panarofia; ma'uaa lomi hemea
na aunaa panina a'ana.

Ei Bauaniaa Jew, Lomi Rona Narafawe'i

45 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei Phar-
isee, rona i'igainaa ei oanananaa fei humuu mei
Haidaa, ei ro'aa hadiwe'imai a'a ro'ou ba, “Tani
lomi hamona nodugamai?”
46 Ei oanananaa na ware, “Lomi nemea i ware-
ware ale'ei ei mau wareaa mei.”
47 Ei Pharisee na ware, “Ei hanuiaa hamu'ou ba
ana ina sifipa'aa hamu'ou?

---

† **7:38: 7:38** O, / *Hini mei i sigigi, nei nomai a'au. / Ma mi hunu, 38 mei i narafawe'i a'au. / Ale'ei*
‡ **7:42: 7:42** Warea Greek *lau*

48 Na pa'i hemea bauana o Pharisee na
narafawe'i a'ana?
49 Pa'aa lomi! Ma'uaa fei gupuu rama'a, lomi
rona apa'aa hepalo manumanu a'a fei law—ronei
tonaa umua."
50 Nicodemus, mei nado'o dinaa a'a Jesus, mei
ana hemea ro'ou na i'igai,
51 "Haa, fei law o'ou, i rataware ua ba na
tata hemea ma lomi i do'o guainia ba tamanu ei
bigi'ana?"
52 Rona ware, "Haa, ana gufumu Galilee?
Fanunufarawaninia uaa lomi ba hemea
mamama'a,§ noramiana Galilee."
53 Si'ei, hememea na dinaa humuna.

8

1 Ma'uaa Jesus na dinaa a'a fei Maugeni Olive.
2 Mafufuo badu, na udiai i malalaa fei humuu
mei Haidaa ma minaa ei rama'a, rona puroroinia
ma na guta ba i feroinaa ro'ou.
3 Ei feroiaa law mawe ei Pharisee, rona dug-
inamii a'ana hemea pifine rona ma'apa'ia ei i
fiharoharoipa'ai. Rona fa'ufalarainia i pudaa
rama'a
4 ma warenaa a'a Jesus, "Mena feroia,
meni pifine meni, hai'ouna panarofia ei i
fiharoharoipa'ai.
5 Fei Law Moses na ware ba onei nafanaa mugoo
ei mau pifine ale'ei. Si'ei, o ware batanai wagina?"
6 Rona i'iginia ba ro fa'alabe'ia ma ro ware ba
ina warefatata.

§ **7:52: 7:52** Guapalo ne'ia mina ba *lomi ba mei Mamama'a*

Ma'uaa Jesus na fabalonaa pu ma ne'inaa
ana'anana malagufu.
7 Rona mina'u i'igi'uaia, hee inawe ufalarai ma
warenaa a'a ro'ou, “Hini hamu'ou lomi hafelo'ana,
te, hia do'o rawarawa nafa'a.”
8 Ina fabalodiai ma ne'ine'i pafoo malagufu.
9 Hememea ei rona guainia, ronawe fididi'inii,
do'ofama'a ei rona siginaa raudei. La'o uniaa mei
pifine a'a Jesus.
10 Jesus na ufalarai ma i'iginia, “Mena pifine,
ro'ou hitani? Lomi hemea na wareio ba ona tata?”
11 Ina ware, “Lomi hemea, mena bauana.”
Jesus na ware, “Hi'ei, ana lomi a wareio ba
ona tata. Nowau ma onei'aa fai bigidinaa ena
hafelo'a.”

Ei U'ugaa Jesus, na Fa'uai

12 Jesus na warediai a'a ei rama'a ba, “Yau, we'ai
feni ano. Hini i nenerau, lomi ba iwe talai laloo
fei roromaa, ma'uaa i pa'i fei we'ai, fei i fani
harenua.”
13 Ei Pharisee, rona mania, “E'eni, ona u'ugio;
si'ei ba oi u'ugaa anaio, lomi na wanewane ei
u'ugamu.”
14 Jesus na ware, “Nabaa na u'ugaa ana yau, fei
u'ugau na wanewane, uaa una aida ba noramiau
hitani ma a dinaia. Ma'uaa pa'aa lomi hamona
aida ba noramiau hitani o a dinaia.
15 Hamona'u nara'uaiaa ei manumanu ale'ei
mau naranaraa rama'a; yau lomi na narafani
maumau hemea.
16 Ma'uaa nabaa una nara ale'ei, fei naranarau
na wanewane, uaa abaa unaa yau. Una ufipui a'a
mei Ama, mei na aloagiau.

17 Laloo fei Law hamu'ou na ude fei ne'ia ba
nabaa i fibo'ii u'ugaa helagui, ina wanewane.
18 Yau, hemea ana fi u'ugau; ma hemeadiai ana
na u'ugau, mei Ama, mei na aloagiau."
19 Ma i dii, rona i'iginia, "Amaia mei amamu?"
Jesus na ware, "Lomi hamona apa'au, o mei
Amau. Nabaa hamona apa'au, ana hamo'aa
apa'aa mei Amau."
20 Ina wareaa fei ei fi feroi i malalaa fei hu-
muu mei Haidaa papaa fei bao fana mugoo po'i.
Ma'uaa lomi hemea na panarofia, uaa atapa'aa fei
auna.
21 Jesus na warediai a'a ro'ou ba, "Yau, a dii ma
hamo'aa labaginau, ma'uaa hamo'aa ma'ehugiaa
ei hafelo'aa hamu'ou. Fawelei ba a dinaa wagina,
lomi ba hamowe nopa'ilao.
22 A'a fei, ei Jew, rona i'igai, "Haa, ba ana i
fo'afama'eaa anaia? Sifei, fei hanuu wareana
ba, "Fawelei ba a dinaa wagina, lomi hamowe
nopa'ilao"?
23 Ma'uaa ina warelao, "Noramiaa hamu'ou pu,
ma'uaa noramiau pafea. Hamu'ou, rama'aa feni
ano. Yau abaa rama'aa feni ano.
24 Una warefanidigaa hamu'ou ba hamo'aa
ma'ehugiaa ei hafelo'aa hamu'ou; nabaa lomi
hamona nara ba fa'ua fei wareau ba yau hini,*
hamowepa'aa ma'ehugiaa ei hafelo'aa hamu'ou."
25 Rona i'igai, "Yoi hini?"
Jesus na ware, "Ana ale'ei una waredigamai.
26 Na pa'i watauda wareau ba hamu'ou rama'a
bata wagii ei maumau hamu'ou. Ma'uaa, mei

* **8:24: 8:24** O, *yau hia*; v. 28 anaa

na aloagiau, hia napa'aa fa'uai ma tamanu una
guainia a'ana, una u'ugia yeni malagufu."
27 Lomi rona apa'ia ba fi u'ugaa mei Amana a'a
ro'ou.
28 Si'ei, Jesus na ware, "Ena hamona fatawadi-
gaa mei Na'uu Rama'a, hamowe aida ba fa'ua
fei warau ba yau hini ma lomi ba una bigi'aa
hepalo manumanu unaa yau, ma'uaa una wareaa
tamanu na feroinau mei Ama.
29 Mei na aloagiau, hia a'au; lomi ba i di'ininau
uaa, una'aida bigi'aa ei nunumiana."
30 Ei fi u'u, watauda, rona narafawe'i a'ana.

Ei Na'uu Abraham

31 A'a ei Jew rona narafawe'i a'ana, Jesus na
ware, "Nabaa hamo'aa urofaa ei feroiau, hamu'ou
pa'aa otalai nenerau.
32 Ma hamowe aida fei fa'uaia ma fei fa'uaia i
alafatalainaa hamu'ou."
33 Rona warefania, "Hai'ou, na'uu† Abraham ma
nopa'amii wagieni, lomi hemea na humuwainaa
hai'ou. Tani o ware ba hepalo manumanu i alafa-
talainaa hai'ou?"
34 Jesus na ware, "A warefa'uai a'a hamu'ou
ba hini na bigi'aa ei hafelo'a, hia humuwa a'a ei
hafelo'a.
35 Mei humuwa, abaa hia pa'aa pai hepalo
maroa ma'uaa, mei na'u, hia pai fei maroana
ranimai ranimai.
36 Si'ei, nabaa mei Na'u na alafatalainaa
hamu'ou, hamopowe talaifa'a'a.
37 Una aida ba hamu'ou na'uu Abraham. Ma'uaa
hamo'ei oma'a ua ba hamo'aa fo'afama'eau, uaa
pa'aa lomi pe'i ei wareau a'a hamu'ou.

---

† **8:33: 8:33** Warea Greek ba *lau*; v. 37 anaa

38 A warefanaa hamu'ou tamanu na ma'apa'ia
inamoaa mei Amau ma hamu'oufi bigi'aa tamanu
hamona guainia a'a ei amaa hamu'ou."‡
39 Rona ware, "Abraham, amaa hai'ou."
Jesus na ware, "Nabaa hamu'ou na'uu Abra-
ham, te, hamo'aa bigi'aa§ tamanu Abraham na'o
bigi'ia.
40 Ma'uaa hamu'ou, ba hamo'aa fo'afama'eau,
yau meni na warefanaa hamu'ou fei fa'uaia, fei na
guainia a'a mei Haidaa. Abraham, lomi na bigi'aa
ei manumanu ale'ei.
41 Hamona'o bigi'aa ei na bigi'ia mei amaa
hamu'ou."
Rona fiharei a'ana ba, "Abaa hai'ou na'uu tala.
Hai'ouna pa'i hemea ua ama, ana unaa mei
Haidaa."

Ei Na'uu mei Hani'u

42 Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Nabaa mei
Haidaa Amaa hamu'ou, hamo'aa haguau, uaa no-
ramiau a'a mei Haidaa ma e'eni yau yeni. Abaa
no'uamiau; ma'uaa aloagiana.
43 Tani lomi na arewa a'a hamu'ou ei wareau?
Hamatee, na loto adiaa hamu'ou.
44 Hamu'ou, na'uu mei amaa hamu'ou, mei
hani'u ma ba hamo'aa bigi'aa ei nunumiaa mei
amaa hamu'ou. A'a fei rawarawa ma nolao hia
rama'aa fo'afama'ea. Lomi na urofaa fei fa'uaia
uaa, pa'aa lomi ma'ida fa'uaia a'ana. Ena na
warefasifi, fipa'aa wareaa fei wareagufuna, uaa
hia sifisifi ma amaa ei sifisifi.

---

‡ **8:38: 8:38** O, *inamoaa mei Amau. Si'ei bigi'aa tamanu ona guainia a'a mei Ama.* § **8:39: 8:39** Hefi'a ne'ia mina *"Nabaa hamu'ou na'uu Abraham, te, bigi'aa"*

45 Ma'uaa si'ei ba una warefa'uai a'a hamu'ou,
lomi hamona nara ba fa'ua ei wareau!
46 Na pa'i hemea hamu'ou ba ipa'aa ware'uniaa
fei hafelo'au? Nabaa na warefa'uai, tani hamo'aa
nara ba abaa fa'ua ei wareau?
47 Hini i oafipui a'a mei Haidaa, i guainaa
tamanu na wareia mei Haidaa. Fei pa'afina ba
lomi hamo'aa guai, sifei ba lomi hamona oafipui
a'a mei Haidaa."

Ei Wareaa Jesus ba Hia Hini

48 Ei Jew, rona warenaa a'ana, "Haa, lomi
na wanewane ei wareaa hai'ou ba yoi hemea
Samaria ma na wadu'io pigea?"
49 Jesus na ware, "Lomi na wadu'au pigea,
ma'uaa una fani honua a'a mei Amau ma lomi
hamona fani honua a'au.
50 Abaa a labarai haweraa ana yau; ma'uaa na
pa'i hemea ba i lalabaginia ma hia mei fadududua.
51 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i aunaa
naranarana ei wareau, lomi ba iwe ma'a fei
ma'ea."
52 A'a fei, ei Jew, rona ware, "Hai'ounawe aida
ba napa'aa wadu'io pigea! Abraham na ma'e ma
ei mamama'a anaa, ma'uaa ona ware ba nabaa
nemea i aunaa naranarana ei wareamu, lomi ba
i nanamuinaa fei ma'ea.
53 Haa, ona muainaa mei amaa hai'ou Abra-
ham? Ina ma'e ma ei mamama'a anaa. Ei naramu
ba yoi hini?"
54 Jesus na ware, "Nabaa una uduginaa ana yau,
lomi hanuu fei udugiau. Mei Amau, mei hamona
ware ba Haidaniaa hamu'ou, ana simei na fani
hawerau.

55 Lomi hamona apa'ia ma'uaa, una apa'ia.
Nabaa una ware ba lomi na apa'ia, una warefasifi
ale'ei hamu'ou ma'uaa, unapa'aa apa'ia ma nen-
eraa ei wareana.
56 Mei amaa hamu'ou Abraham, fei naranarana
na refu ba i ma'a fei au noramiau; ina ma'adigia
ma na ni'eni'e."
57 Ei Jew, rona warenaa a'ana, "Otawe pa'i
haipani pa'ania igisimasi—haa, ona ma'apa'aa
Abraham!"
58 Jesus na ware, "A warefa'uai a'a hamu'ou ba
itawe wanini Abraham, na Oa Yau!"
59 A'a fei, rona hau'aa ei mugoo ba ro'aa nafa'ia
ma'uaa, Jesus na fa'opa'ai ma lele'apa'aidi'ininaa
malalaa fei humuu mei Haidaa.

9

Jesus na Fawanewaneaa Hemea na Torotonamii fei Pudaweraiana

1 Ei fi talailao na ma'apa'aa hemea na wanini
pudawerai.
2 Ei otalai nenerana na i'iginia, "Rabbi, hini na
bigifafelo, meni rama'a meni, o amana ma inana
ma si'ei i wanini pudawerai?"
3 Jesus na ware, "Abaa hia o amana ma inana,
rona bigifafelo ma'uaa, na nomai fei ba fei
bigi'aa mei Haidaa nei ale'ei fama'ama'a wagii fei
gutanana.
4 Eni fi arewa, onei bigi'aa ei bigi'aa mei na
aloagiau. I mai fei poi ba lomi nemea i bigi.
5 Ena una guta yeni malagufu, yau meni we'ai
feni malagufu."

6 I waredigaa fei, na huwiaa fei malagufu, fahe-
duia ma augia i pudaa mei rama'a mei.
7 Ina warenaa a'ana, “Nowau. Nunuu a'a fei
Pe'i Ranu Siloam” (hanuu fei hara ba na alodigia).
Si'ei, naree nunuu ma na nofafanunulao dinaa
humuna.
8 Ei gufuna mawe ei ronado'o fanunuia ba hia
na'o gutanoinoi ma'aa tala, rona i'igai, “Haa, ana
simei mei na'o gutanoinoi?”
9 Hefi'a, rona ware ba hi'i, ma'uaa hefi'a ba,
“Lo'e, sifei ua ba na fimina'ei fafanunuaa lagua.”
Ma'uaa mei rama'a na ware, “Ana yau simeni.”
10 Ma rona i'igifawe'i a'ana, “Hamatani o fa-
nunupa'i?”
11 Ina ware, “Mei rona roroinia Jesus na fahed-
uaa fei malagufu ma augia pudau. Ina warefanau
ba nei dinaa Siloam ma nunuu. Si'ei, naree nunuu
ma nawe fanunupa'i.”
12 Rona i'iginia, “Amaia mei rama'a mei?”
Ina ware, “Lomi una aida.”

Ei Pharisee, roi Labaginaa fei ba Tani i Fafanunupa'i

13 Rona duginaa a'a ei Pharisee mei na wanini
pudawerai.
14 Ma fei arewaa, fei i faheduaa fei malagufu ma
fawanewaneaa mei pudawerai Jesus, Sabbath.
15 Si'ei, ei Pharisee, ana rona i'iginia ba tani i
fafanunupa'i. Ina ware, “Ina au hedu i pudau, una
nunuu ma eni na fanunupa'i.”
16 Hefi'a ei Pharisee, rona ware, “Mei rama'a
mei, abaa noramiana a'a mei Haidaa, uaa lomi na
neneraa fei Sabbath.”

Ma'uaa, hefi'adiai rona i'igai, “Batanai ba
hemea hafelo'a i bigi'aa ei hilalaa foigia ale'ei?”
Si'ei, rona fifalagii.
17 Ma ronawe momo'idinaa a'a mei pudawerai,
“O ware bata a'a mei rama'a mei? Hamatee hia na
fawanewaneaa pudamu.”
Mei rama'a na ware ba, “Hia hemea ma-
mama'a.”
18 Ei Jew, rona falala'aa amana ma inana uaa,
ana lomi rona nara ba inado'o pudawerai ma
nawe fanunupa'i.
19 Rona i'igai, “Na'uu hamugua meni? Simeni,
meni hamu'aa ware ba ina wanini pudawerai?
Tani i fanunupa'i eni?”
20 Amana ma inana, laguna ware, “Haiguna
aida ba na'uu haigua ma haiguna aida ba na
wanini pudawerai.
21 Ma'uaa, tani i fanunupa'i eni o hini na
fawanewaneia, lomi haiguna aida. I'iginia. Ina
wawaneidii; ana hia i u'u.”
22 Amana ma inana, laguna ware ale'ei uaa,
laguna ma'au a'a ei Jew hamatee rona waredii ba
hini i ware ba Jesus, hia Christ,* ro'aa fa'asi'ania
a'a fei synagogue.
23 Sifei fei pa'afina lagu'aa ware amana ma
inana ba, “Ina wawaneidii; i'iginia.”
24 Rona lala'idinaa mei na wanini pudawerai.
Rona ware, “Uduginaa mei Haidaa.† Hai'ouna
aida ba mei rama'a mei, hia hafelo'a.”

---

* **9:22: 9:22** O, *Messiah* † **9:24: 9:24** Hepalo pa'aa warea ba nei warefa'uai (ma'a Joshua 7:19)

25 Ina ware, “Lomi una aida ba hia hafelo'a, o
lo'e. Hepalo ua manumanu una aida, ba unado'o
pudawerai ma nawe fanunupa'i eni!”
26 Ma rona i'iginia, “Ina bigi'aa tamanu a'amu?
Ina fawanewane batanainia fei pudamu?”
27 Ina ware, “Hei, una warefanidigaa hamu'ou
ma lomi hamona guai. Tani ei ba hamo'aa guai-
dinia? Ba ana hamo'aa talainenegia?”
28 Ma rona warefafeloia ma ware, “Yoi hemea
otalai nenerana! Hai'ou, otalai neneraa Moses!
29 Hai'ouna aida ba mei Haidaa na wareware a'a
Moses ma'uaa, mei rama'a mei, ana lomi hai'ouna
aida ba noramiana hitani.”
30 Mei rama'a na ware, “Fei, pa'aa poapoa manu-
manu! Lomi hamona aida ba noramiana hitani
ma'uaa, ina fawanewaneaa pudau.
31 O'ouna aida ba mei Haidaa, lomi i guainaa
wareaa ei hafelo'a. I guai'uaiaa ei maroana, ei
rona bigi'aa nunumiana.
32 Lomi hemea na u guainia ba na pa'i rama'a na
fawanewaneaa hemea na wanini pudawerai.
33 Nabaa mei rama'a mei, abaa noramiana a'a
mei Haidaa, lomi ba i bigipa'aa hepalo manu-
manu.”
34 A'a fei, rona ware, “Yoi, ona pepesudii a'a
ei hafelo'a ei oi wanini; yoi hini ba o feroinaa
hai'ou!” Ma rona porosiminia ano.

Na Pudawerai Naranaraa Rama'a

35 Jesus na guainia ba rona porosiminia ano ma
i nobapa'alao, ina ware, “Ona narafawe'i a'a mei
Na'uu Rama'a?”
36 Mei rama'a na i'igai, “Hia hini? Warefanau ba
a narafawe'i a'ana.”

37 Jesus na ware, “Ona ma'adigia ma ana meni fi
warewarefipui a'amu.”
38 Mei rama'a na ware, “Mena Fasu, na we'i fei
naranarau.” Ma na losuinia.
39 Jesus na ware, “Pa'afii fei noramiau yeni
malagufu ba yau ale'ei fadududua, ba ei pudaw-
erai, ronei fanunupa'i ma ei rona fanunupa'i,
rowe pudawerai.”
40 Hefi'a Pharisee i a'ana, rona guainaa fei ware-
ana fei ma i'igai, “Tamanu? Ana hai'ouna pudaw-
erai?”
41 Jesus na ware, “Nabaa hamona pudawerai
lomi ba i marapu unuu hamu'ou a'a ei hafelo'a;
ma'uaa, hamatee hamona ware ba hamona fa-
nunupa'i, ana fi marapu unuu hamu'ou.

10

Mei Oma'ama'aa mawe ei Hapena Sipsipi

1 “A warefa'uai a'a hamu'ou. Mei lomi na
wadu'ai wagii fei gigei, fei papa'ii ei sipsipi ma
fanewadu'ai wagii hepalodiai tala, hia fafanao ma
rama'aa topa'aia.
2 Mei na wadu'ai wagii fei gigei, hia oma'ama'aa
ei hapena sipsipi.
3 Mei oanananaa i gigiaa fei gigei a'ana ma ei
sipsipi, rona guaipa'aa laona. I harofaa haraa ei
hapena ma talaiduginaa ro'ou ano.
4 Ina'aa talaiduginaa minaa ei hapena i ano, i
talailao i ma'aa ro'ou ma ei hapena sipsipi, ro'aa
nenegia uaa rona guai'apa'aa fei laona.
5 Ma'uaa, pa'aa lomi ba ro'aa neneraa mei lomi
rona apa'ia; hi'i, ro'aa ponipa'ai a'ana uaa lomi
rona guai'apa'aa fei u'ugai lao ale'ei.”

6 Jesus na warehanunuinia ale'ei ma'uaa, lomi
rona tonaa fei hanuu ei wareana.
7 Si'ei, na waredilao ba, “A warefa'uai a'a
hamu'ou ba yau ale'ei fei gigei wagii ei sipsipi.
8 Minaa ei ronado'o nomai i ma'au, ro'ou
fafanao ma rama'aa topa'aia, ma'uaa, ei sipsipi,
lomi ro'aa guainaa ro'ou.
9 Yau, ale'ei fei gigei; hini i wadu'aimai a'au, i
tela.* I wadu'ai ma asi'aa ma iwe labagipa'i guana.
10 Mei fafanao, i nomai ba i topa'ai ma
fo'afama'e ma bigosigosiaa ei manumanu; yau, a
nomai ba ei sipsipi nei pa'i harenua ma neimina
rawani ua harenuaa ro'ou.
11 “Yau mei rawani'a oma'ama'aa ei sipsipi. Mei
rawani'a oma'ama'aa ei sipsipi i fanaa fei harenu-
ana a'a ei sipsipi.
12 Mei tamelo, mei i bigitoo pono'ana, abaa
oma'ama'aa ma abaa pa'aa hapena ei sipsipi.
Si'ei, i ma'apa'aa fei ponotoo podu ba fi nomai i
ponidi'ininaa ei sipsipi. Ma fei ponotoo podu na
tetetaduaa ei sipsipi ma rona poniba'autorai.
13 Mei rama'a mei, na poni ua hamatee rona
pono'uaia ma lomi na narapa'aa ei sipsipi.
14 “Yau mei rawani'a oma'ama'aa ei sipsipi; una
apa'aa ei hapeu ma ana rona apa'au—
15 ana ale'ei ba mei Ama na apa'au ma una
apa'aia—ma una fanaa fei harenuau a'a ei sipsipi.
16 Una pa'idiai hefi'a sipsipi abaa laloo feni
papa'ii eni sipsipi. Unei dugamii ro'ou anaa. Ana
rowe guainaa fei laou ma iwe pa'i hepalo ua
gupuu ei sipsipi ma hemea ua oma'ama'aa.

---

* **10:9: 10:9** O, *wadu'aimai a'au, awe oma'afarawaninalao*

17 Pa'afii fei ba mei Amau na haguau sifei ba awe
fanaa fei harenuau—ma ana awe tohadiwe'idinia.
18 Lomi nemea i tonia a'au, ana unaa yau a fania.
Una pa'i forafora ba a fania ma tohadiwe'idinia.
Fei warea fei, na tonia a'a mei Ama."

19 Wagii e'ei warea e'ei, ei Jew, rona fifalagidiai.
20 Watauda ro'ou na ware, "Ina wadu'ia pigea
ma namina poapoai. Tani o guainia?"

21 Ma'uaa, hefi'adiai, rona ware, "Ei warea
ale'ei, abaa wareaa hemea na wadu'ia pigea. Haa,
fei pigea ana i fawanewanepa'aa hemea pudaw-
erai?"

Na Waiwai Tabaa ei Jew

22 Yei Jerusalem inawe nopa'aloo fei au
Hananaa wagii fei humuu mei Haidaa.† Fei au
fei, au waiwana ma lalarena
23 ma Jesus yei malalaa fei humuu mei Haidaa fi
tatalai papaa ei Palee Solomon.
24 Ei Jew, rona hoaninia ma ware, "Nam-
ina madii fei fawansufaiamu naranaraa hai'ou?
Nabaa yoi mei Christ,‡ fa'arewaia a'a hai'ou."

25 Jesus na ware, "Una warefanadigaa hamu'ou
ma'uaa, lomi hamona nara ba fa'ua. Ei foigia
una bigi'ia a'a fei haraa mei Amau, na u'ufanaa
hamu'ou ba yau hini
26 ma'uaa, lomi hamona narafawe'i uaa,
hamu'ou, abaa hapeu sipsipi.
27 Ei hapeu sipsipi, rona guainaa fei laou; una
apa'aa ro'ou ma rona nenerau.

---

† **10:22: 10:22** Hanukkah ‡ **10:24: 10:24** O, *Messiah*

28 A'a ro'ou, una fani harenua lomi i pedutoo ma
pa'aa lomi ro'aa pa'ai; lomi nemea i raputarapa'aa
ro'ou i paniu.
29 Mei Amau, mei na fanaa ro'ou a'au, na
muainaa minaa ei manumanu,§ lomi nemea i
raputarapa'aa ro'ou i panii mei Amau.
30 Yau ma mei Ama, haigua hemea ua."

31 Ei Jew, rona'aa haudinaa ei mugoo ba ro'aa
nafa'ia
32 ma'uaa, Jesus na warefanaa ro'ou, "Una
bigidigaa watauda rawani'a foigia noramiaa
ro'ou a'a mei Ama. Afaia a'a ei foigia ba hamo'aa
nafa'au wagina?"

33 Rona ware ei Jew ba, "Lomi hai'ou'aa nafa'io
wagii hepalo ei, ma'uaa, si'ei ba ona warefafeloaa
mei Haidaa. Uaa yoi, rama'a ua ma'uaa, ona ware
ba yoi mei Haidaa."

34 Jesus na warefanaa ro'ou, "Rona ne'inia laloo
fei Law hamu'ou ba mei Haidaa na ware ale'ei ba,
'Una ware ba hamu'ou haidaa'.
35 Hamona aida ba lomi hepalo tata laloo fei
Bu'u Apuna. Ma nabaa ei rona tonaa fei Bu'u
Apuna, ina ware ba ro'ou ale'ei 'haidaa',
36 lo'e manumanu nabaa mei Ama na ware
ale'ei a'a mei au'u'ugaiana ba pa'aa manuma-
nuna, mei aloagiana yeni malagufu. Si'ei, tani
hamu'ou ware ba una warefafeloaa mei Haidaa
si'ei ba una ware ba, 'Yau Na'uu mei Haidaa'?
37 Apuna nara ba fa'ua ei wareau nabaa lomi
una bigi'aa tamanu ana na bigi'ia mei Amau.

---

§ **10:29: 10:29** Watauda ne'ia mina ba *Tamanu na fanau mei Amau na muainaa minaa ei*

38 Una bigi'aa e'ei ma lomi hamona narafawe'i
a'au. Ma'uaa, ei bigi'au foigia uni'unina ba ha-
monei aida ma apa'ia ba mei Ama, hia laloo iau
ma yau a'ana."
39 Rona manidinia ba ro'aa panarofia, ma'uaa
ina bi'a'afaa ro'ou ma ponidi'ininaa ro'ou.
40 Ma i dii, Jesus na hadiwe'idinaa pepei Jor-
dan fawelei i pudugufinaa ei rama'a wagina mina
John. Ma ina guta yei
41 ma watauda rama'a, rona nomai a'ana. Rona
ware, "John, lomi na bigi'aa hepalo hilalaa foigia,
ma'uaa minaa ei u'ugana meni rama'a meni, pa'aa
fa'ua."
42 Ma yei fawelei, watauda, rona narafawe'i a'a
Jesus.

11

Fei Ma'eaa Lazarus

1 Ma hemea rama'a na funu, harana Lazarus.
Gufuna, Bethany, fei gufuu Mary ma mei tafina,
Martha.
2 Mei agii Lazarus, mei na funuhaino, harana
Mary. Ana mei i igiaa fei dufaa pao tabaa mei Fasu
ma hugunaa pinena a'a ei loaa tabana.
3 Si'ei, laguei fitafii, laguna alo wareaa lagua a'a
Jesus, "Mena Fasu, mei ona haguia na funu."
4 I guainaa fei, Jesus na ware, "Fei funua fei, lomi
ba i fama'eia. Agia, fei pa'afina, sifei ba i tonaa
hawerana mei Haidaa ba mei Na'uu mei Haidaa,
ana nei tonaa hawerana wagina."
5 Jesus na haguaa Martha ma mei tafina mawe
Lazarus.

6 Ma'uaa, i guainia ba Lazarus na funu, na guta
ua guaidiai arewaa yei.
7 I dii, inawe warenaa a'a ei otalai nenerana, “O
dii, o hadiwe'inaa Judea.”
8 Rona ware, “Rabbi, haiga ua ei ba ro'aa
nafanaa yoi mugoo yei ei Jew. Ma ba o
hadiwe'idilao?”
9 Jesus na ware, “Haa, a'a ba na we'a ale'ei hefua
ma guai hour laloo hepalo arewaa? Mei na talai
laloo fei arewaa, lomi ba i tetei'alabe, uaa ina
fafanunupa'i a'a fei we'ai feni malagufu.
10 Nabaa i talai na poi, iwe tetei'alabe, uaa lomi
we'aina.”
11 I waredigaa fei, ina waredilao a'a ro'ou, “Mei
tafii o'ou Lazarus, na ma'igu, ma'uaa yau ba a
dinaa a'ana ma funifunia.”
12 Ei otalai nenerana na ware, “Mena Fasu,
nabaa ina ma'igu iwe rawanidiai.”
13 Jesus na hanuinaa fei ma'eana, ma'uaa ei
otalai nenerana, rona nara ba fi ware ba inapa'aa
ma'igu.
14 Si'ei, inawe fa'arewaia a'a ro'ou, “Lazarus na
ma'e.
15 Ma una ni'e ba yau lomi yei ba hamonei
narafawe'i. Ma'uaa, o'aa dinaa a'ana.”
16 Ma Thomas (ana harana Didymus) na ware-
naa a'a ei otalai nenera, “Ana o'aa di ma ma'efipui
a'ana.”

Jesus na Warefarawani a'a Laguei Fitafii

17 I nopa'aloo yei, Jesus nawe apa'ia ba Lazarus
na hainodii laloo huapu ale'ei obao arewaa.

18 Hafalaree Bethany a'a Jerusalem ale'ei oduai
kilometre.*
19 Ma watauda Jew, rona dinaa a'a Martha ma
Mary ba ro'aa faloloa'ifipui a'a lagua wagii fei
pa'aiaa mei agii lagua.
20 I guainia Martha ba fi nomai Jesus, ina
asi'alao ba iree ma'aia, ma'uaa Mary na guta ua
humu.
21 Martha na warenaa a'a Jesus ba, “Mena Fasu,
nabaa yoi yeni, lomi i ma'e mei agiu.
22 Ma'uaa, una aida ba ana e'eni, mei Haidaa i
fanio tamanu o i'iginia.”
23 Jesus na warenaa a'ana, “Mei agimu iwe
mama'adiai.”
24 Martha na ware, “Una aida ba iwe
mama'adiai a'a fei au asi'ana wagii fei a'apoo
arewaa.”
25 Jesus na warenaa a'ana, “Yau ana fei asi'ana
ma fei harenua. Hini i narafawe'i a'au, iwe pa'i
harenuana nabaa i ma'e;
26 ma hini i guta ma narafawe'i a'au lomi iwe
ma'e. Naramu ba fa'ua fei?”
27 Ina warefania ba, “Hi'i, mena Fasu. Una nara
ba yoi mei Christ,† mei Na'uu mei Haidaa, mei ba
na nomai a'a feni malagufu.”
28 I waredigaa fei, na hadiwe'ai ma
dugi'u'uginaa mei tafina Mary. Ma na ware,
“Mei Feroia, hia yeni ma fi i'iginio.”
29 I guainaa fei Mary, na asi'abatafa ma dinaa
a'ana.
30 Ma Jesus, atawe wadu'ainaa fei gufu, ma'uaa
hia ana fawelei i di'ininia Martha.

---

* **11:18: 11:18** Warea Greek *15 stadia* (ale'ena 3 kilometres)
† **11:27: 11:27** O, *Messiah*

31 Ei Jew, ei rona gutafaloloa'ifipui a'a
Mary laloo fei humu, ro'aa fanunupa'ia ba na
asi'abatafa ma dinaa ano, rona nenegia, uaa rona
nara ba i dinaa a'a fei huapu ma ai'ai yei.
32 Mary, i nopa'aloo fawelei wagina Jesus ma
ma'apa'ia, na fapasi pinena ma ware, “Mena Fasu,
nabaa yoi yeni, lomi i ma'e mei agiu.”
33 I ma'apa'ia Jesus ba na ai'ai ma ei Jew, ei
ro'aa nofipuimai a'ana, ana rona ai'ai, namina fi'i
naranarana ma naranara watauda.
34 Ina i'igai, “Hamona fahainopia hitani?”
Rona ware, “Mi ma'a, mena Fasu.”
35 Jesus na ai.
36 Ma ei Jew, rona ware, “Ma'aia, te inapa'aa
haguia!”
37 Ma'uaa, hefi'a ro'ou, rona ware, “Mei i
fawanewaneaa mei pudawerai, tani lomi i bigi'ia
ale'ei ba mei rama'a mei nei'aa ma'e?”

Jesus na Fa'asi'anaa Lazarus a'a fei Ma'ea

38 Jesus namina faloloa'idiai ma nomai a'a fei
huapu. Fei huapu ale'ei walawala a'a fei na'a ma
na pa'i mugoo i poaa wawadu'ina.
39 Ina ware, “Pigusiminaa fei mugoo.”
Martha, mei agii mei ma'ea na ware, “Ma'uaa,
mena Fasu, e'eni namina wafuu, uaa ina hainodii
yei obao arewaa.”
40 Ma Jesus na ware, “Haa, lomi una warefanio
ba nabaa ona narafawe'i, owe ma'a fei haweraa
mei Haidaa?”
41 Si'ei, rona pigusiminaa fei mugoo. Ma Jesus
na aranaa pafea ma ware, “O'ama, a ware ‘ta’
a'amu uaa ona guaidigau.

42 Una aidadii ba ona'o guainau, ma'uaa una
wareaa fei ba i hadumaa ei rona ufalarai yeni ba
ronei aida ba onapa'aa aloagiau."

43 I waredigaa fei, Jesus na warefabauanai,
"Lazarus, lele'amai!"
44 Mei ma'ea na lele'amai. Panina ma pinena,
rona sumia a'a ei lawalawa ma na pa'i lawalawa
pudana.

Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Alaraa ei
lawalawaa ma'ea ma fatalainia."

Fei Naranara ba Ro'aa Fo'afama'eaa Jesus (Matthew 26:1-5; Mark 14:1, 2; Luke 22:1, 2)

45 Si'ei, watauda ei Jew, ei rona nomai a'a
Mary ma ma'apa'aa tamanu na bigi'ia Jesus, rona
narafawe'i a'ana.
46 Ma'uaa, hefi'a ro'ou na dinaa a'a ei Pharisee
ma u'ufanaa ro'ou tamanu na bigi'ia Jesus.
47 Ma ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe
ei Pharisee, rona harofaa hepalo gutafiwareiaa ei
Sanhedrin.

Rona i'igai, "Otawe bigi'aa hepalo manumanu
a'ana. Mei rama'a mei na bigi'aa watauda hilalaa
foigia.
48 Nabaa o ma'a'au'uaia ale'ei, minaa ei rama'a
ro narafawe'i a'ana ma ei rama'aa Rome, ro'aa
nomai ma tonaa ei bigi'aa o'ou‡ ma fei gufuu o'ou."

49 Ma hemea ro'ou, harana Caiaphas, hia mei
pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa laloo fei igisi-
masi fei ma na ware, "Lomi hamona apa'aa hep-
alo manumanu!

‡ **11:48: 11:48** O, *ma tonaa fei humuu mei Haidaa*

50 Lomi hamona aida ba i rawaninaa hamu'ou
nabaa hemea ua i ma'e laraa fei ba minaa ei
rama'aa gufu, ro'aa ma'e?”
51 Fei warea fei, abaa pa'aa wareana, hamatee
hia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa fei
igisimasi fei ma si'ei nadii wareia ba Jesus, iwe
ma'e uaa fei gufuu ei Jew.
52 Ma abaa unaa fei gufu fei, ma'uaa a'a ei na'uu
mei Haidaa, ana ei rona guta wagii hepapalo gufu
ba i papa'ifipuinaa ro'ou ale'ei hepalo.
53 A'a fei arewaa fei ma nolao, rona fiwarei ba
ro'aa fo'afama'eia.
54 Si'ei, Jesus, lomidiai ba i tatalai i pudaa ei
Jew. Ma'uaa ina di'ininaa ro'ou ma dinaa fei gufu
harana Ephraim, fawelei lomi haihai o guana. Ma
na gutafipui a'a ei otalai nenerana yei.
55 I norafi'imai fei Hananaa fei Talai Falogiaa ei
Jew, watauda noramiaa ro'ou rauaa, rona dinaa
Jerusalem ba rodo'o fesufa'arainaa unuu ro'ou
ale'ei fei mau losuiaa ro'ou ma hinene, fei Talai
Falogia.
56 Ana ro'ei lalabaginaa Jesus ma ei ro'ei u i
malalaa fei humuu mei Haidaa, rona fi'i'igai ba,
“Tamanu naramu? Haa, pa'aa lomi i nomai a'a fei
Hananaa?”
57 Ma'uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa
mawe ei Pharisee, ronadii wareia ba nabaa ne-
mea i labagipa'aa Jesus, inei warefa'aiaa ro'ou ba
ro'aa panarofia.

12

Fei Pao Tabaa Jesus i Bethany
(Matthew 26:6-13; Mark 14:3-9)

1 Oloroa arewaa dufu ba i pa'aa fei Talai Falogia
ma Jesus na dinamii Bethany, fei gufuu Lazarus,
mei na famama'aia wagii fei ma'ea Jesus.
2 Ma rona bigi'aa hepalo hananaa ba ro'aa
farawaninaa Jesus. Martha na hasumaa ei du'ua
ma Lazarus, hia hemea ei na gutafapalagi a'a fei
tawaa du'ua.
3 Ma Mary na tonaa ale'ei hesuwi litre* nard,
hepalo pa'aa dufaa pao, fei na rata pono'ana ma
na igia pinee Jesus ma huguaa pinena a'a ei loaa
tabana. Ma namina malelefarawani fei humu
wagii fei dufaa pao.
4 Ma'uaa hemea ei otalai nenerana, Judas Iscar-
iot, mei ba i aloia, na siba ba,
5 "Tani lomi ona aloaa fei pao dufa ma ei mugoo
po'ina o fanaa ei lomi manumanu? Pono'ana,
ale'ei pono'aa hemea laloo heai igisimasi."
6 Fei wareana fei, abaa na narapa'aa ei lomi
manumanu, hamatee hia, fafanao; ina'aida
oma'aiaa fei ude'udee mugoo po'i ma na'o
toto'uaia.
7 Jesus na ware, "Apuna papa'aa mei pifine mei.
Fei pao dufa i utofa'ainau nopa'aloo fei i'ifaiau.
8 Ranimai, ei lomi manumanu, ro'ou a'a
hamu'ou, ma'uaa lomi ba a oa a'a hamu'ou
ranimai.
9 I dii, hepalo baua gupuu ei Jew, ronawe
guainia ba Jesus, hia yei ma rona nomai ba ro'aa
ma'aia ma ana ba ro'aa ma'a Lazarus, mei ina
fa'asi'ania a'a fei ma'ea.
10 Si'ei, ei famamoaa humuu mei Haidaa, ron-
awe nara ba ana ro'aa fo'afama'eaa Lazarus,

---

* **12:3: 12:3** Greek *hepalo litra* (ale'ena 0.5 litre)

11 uaa hamatee hia, watauda ei Jew rona dinaa
a'a Jesus ma narafawe'i a'ana.

Ina Nomai ale'ei Hemea na Mua
(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; Luke 19:28-40)

12 I no'arewadilao, fei baua gupuu rama'a na
nomai a'a fei Hananaa ma guainia ba Jesus fi
dinaa Jerusalem.
13 Rona tonaa ei ale'ei rau niu ma dinaa a'ana ma
harofabauanai,
"Hosanna!"†
"Na pa'i hawegiana mei i nomai a'a fei haraa mei
Fasu!"
"Na pa'i hawegiana mei Haparaa ei Israel!"
14 Jesus na bapa'aa hepalo baubara donkey ma na
hugi pafona, ale'ei ronadii ne'inia,
15 "Apuna ma'au, ena baduu pifine Zion;
ma'aia, mei haparaa hamu'ou na guta ma
ponimai,
pafoo hepalo baubara donkey."
16 Do'o fama'a ei otalai nenerana, lomi rona aida
hanuu e'ei. Nenee fei i todigaa fei hawerana Jesus,
ronawe aida ba na udedii fei ne'ia wagii ei bigi'aa
ro'ou a'ana.
17 Ma fei gupuu rama'a i a'ana ei i fa'asi'anaa
Lazarus a'a fei huapu, rona'u u'ugia.
18 Watauda na dinaa a'ana, uaa rona guainia ba
na bigi'aa fei hilalaa foigia fei.
19 Si'ei, ei Pharisee na fiwarewarei ba, "Do'o
naraia. A'a fei, minaa ei rama'aa feni ano, rona
aununaa a'ana!"

Jesus nadii Ware'augaa fei Ma'eana

---

† **12:13: 12:13** Warea Hebrew. Hanuna do'o fama'a ba "tela!" I dii, nawe oanaa hepalo warea udugia

20 Ma na pa'i hefi'a Greece dupuaa ei ba ro'aa
losui wagii fei Hananaa.
21 Rona bapa'aa Philip, mei gufuna Bethsaida
yei Galilee ma na pa'i i'igaiaa ro'ou a'ana. Rona
ware, “Hagu'u, ba hai'ou ma'a Jesus.”
22 Philip naree warefanaa Andrew; Andrew
mawe Philip, lagunaree warefanaa Jesus.

23 Jesus na ware, “Ina nodigimai fei pa'aa au ba
i to hawerana mei Na'uu Rama'a.
24 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hepalo lau
wheat, nabaa lomi i do'o pasinaa malagufu ma
ma'e, i ude'ualao ale'ei hepalo lau ua. Ma'uaa,
nabaa ido'o ma'e, iwe pa'i wataudadiai lau.
25 Mei rama'a, mei i pa'aa haguaa fei harenuana,
iwe pa'ai a'ana, ma'uaa mei i fabidinaa ununa fei
harenuana yeni ano, iwe pa'ia a'a fei harenua lomi
i pedutoo.
26 Hini ba i nafii a'au, inei nenerau; ma na'aa yau
hitani, mei nafiu ana hia yei. Hini mei i nafii a'au,
mei Amau iwe fani honua a'ana.
27 “E'eni unamina naranara watauda ma ba a
ware batanai? Ale'ei ba ‘Mena Amau, hadumau
a'a feni au feni’? Lo'e, sifei fei pa'afina ba na
nopa'amii feni au feni.
28 O'ama, uduginaa fei haramu!”

Hepalo lao na norai pafea, “Una udugidigia ma
awe udugidinia.”
29 Fei gupuu rama'a yei na guainia ba ale'ei ba'aa
parara; hefi'adiai, rona ware ba hemea alo'alo na
wareware a'ana.
30 Jesus na ware, “Fei lao fei, fararawanii
hamu'ou, a'a ba fararawaniu.

31 E'eni, au dududuaa feni ano; e'eni a
tetefa'asi'anaa mei haparaa feni ano.
32 Ma'uaa ena una fatawa yeni malagufu, awe
foraiamii minaa ei rama'a a'au."
33 Na wareaa fei ba i fa'arewaia batanai fei mau
ma'eana.
34 Fei gupuu rama'a, rona ware, "Hai'ouna
guainia a'a fei Law ba mei Christ,‡ iwe oamai ran-
imai ranimai ma si'ei, tani o ware ba 'Mei Na'uu
Rama'a nei fatawa'? Hini mei 'Na'uu Rama'a'
mei?"
35 Ma Jesus na warefanaa ro'ou, "Lomi i madii
ma fena we'ai a'a hamu'ou i aunu. Hamoneido'o
tatalai ena ana hamofi pa'i we'ai, ena ataa nomai
fei roromaa. Mei na tatalai wagii fei roromaa,
lomi na aida ba i dinaia.
36 Augaa ei naranaraa hamu'ou a'a fei we'ai ei
fido'o ude i a'a hamu'ou ba hamo'aa oanaa na'uu
fei we'ai." I waredigaa e'ei Jesus, ina aunu ma
opa'ai a'a ro'ou.

Fimina Waiwai'ualao Tabaa ei Jew

37 Jesus na bigi'aa ei hilalaa foigia i pudaa ro'ou,
ma'uaa ana lomi rona narafawe'i a'ana.
38 Ina ale'ei, ba ei wareaa mei mamama'a Isaiah
nei pa'aa fa'uai:
"Mena Fasu, hini na nara ba fa'ua ei wareaa
hai'ou?
Ma a'a hini na fama'aiaa fei panina mei Fasu?"
39 A'a fei, lomi rona narafawe'i, uaa ana ale'ei ei
wareaa Isaiah hefawala ba:
40 "Ina fapudawerainaa ro'ou
ma fama'eaa ei naranaraa ro'ou
ba ronei'aa fanunupa'i,

‡ **12:34: 12:34** O, *Messiah*

o narapa'i,
o momo'ai ba a fawanewaneaa ro'ou."
41 Isaiah na ware ale'ei hamatee ina fanunudii fei
haweraa Jesus ma na u'ugia.
42 Ma'uaa a'a fei au fei, watauda rona narafawe'i
a'ana, ana dupuaa ei bauana. Ma'uaa lomi rona
ware ba rona narafawe'i, hamatee rona mama'au
ba ei Pharisee, ro'aa fa'asi'anaa ro'ou a'a fei syna-
gogue;
43 uaa ronamina nunuminaa fei udugiaa ei
rama'a laraa fei udugiaa mei Haidaa.
44 I dii, Jesus na harofabauana, "Nabaa nemea
i narafawe'i a'au, abaa ina narafawe'i ua i a'au,
ma'uaa a'a mei na aloagiau anaa.
45 Ena na fanunuau, ina fanunupa'aa mei na
aloagiau.
46 Una nomai a'a feni ano ale'ei we'ai ba hini i
narafawe'i a'au, lomi ba i oa a'a fei roromaa.
47 "Mei i guainaa ei wareau ma lomi i nenegia,
lomi a dududuia. Uaa fei noramiau, a'a ba a
dududuaa feni ano, ma'uaa ba a fatela'ania.
48 Na pa'i hemea ba i dududuaa mei i ofadugau
ma lomi na guainaa wareau; ei unadii wareia, ana
si'ei iwe dududuia a'a fei a'apoo arewaa.
49 Uaa abaa fi wareaa ana yau, ma'uaa mei Ama,
mei na aloagiau, nadii warefanau tamanu nei
wareia ma batanai na wareia.
50 Una aida ba ei wareana i fani harenua lomi i
pedutoo. Si'ei, tamanu na wareia, ana fi wareaa ei
warefanaa mei Ama yau."

13

Jesus na Fesuaa Pinee ei Otalai Nenerana

1 E'eni, anaa i pa'aa fei Hananaa fei Talai Falo-
gia. Jesus na aida ba na nodigimai fei au ba i
di'ininaa feni malagufu ma dinaa a'a mei Ama.
Ina haguaa ei maroana yeni malagufu ma e'eni
i fama'aiaa ro'ou ba namina bauana fei haguana
ro'ou.*
2 Roi hasumaa ei finei fei fafi ma mei hani'u na
fanidii naranaraa Judas Iscariot mei na'uu Simon
ba nei aloaa Jesus.
3 Jesus na aidadii ba mei Ama na audigaa minaa
ei manumanu haroo fei faufauna ma ba hia, no-
ramiana a'a mei Haidaa ma ba iwe hadiwe'inaa
a'a mei Haidaa;
4 si'ei ina asi'aa a'a fei hananaa, dudumaa fei
hawaa uguna ma mo'inaa fei huguu unu walana.
5 Nenee fei, ina igi ranu laloo hepalo pe'ii ranu,
na fesuaa pinee ei otalai nenerana ma huguaa
pinee ro'ou wagii fei mo'iana huguu unu.
6 Ina dinaa a'a Simon Peter ma Peter na ware
a'ana ba, “Mena Fasu, ba o fesuaa pineu?”
7 Jesus na ware, “Lomi ona aida ba a bigi'aa
tamanu, ma'uaa hinene owe aida.”
8 Na ware Peter, “Lo'e. Pa'aa lomi ba owe fesuaa
pineu.”
Jesus na ware, “Nabaa lomi a fesuaa pinemu,
ana lomi yoi a'au.”
9 Simon Peter na ware, “Nadii, mena Fasu, abaa
unaa fei pineu, ma'uaa paniu ma tabau anaa.”
10 Jesus na ware, “Nabaa nemea na nunudii, inei
fesu ua pinena; minaa ei ununa na fafa'araidii.
Hamona fafa'arai, ma'uaa a'a ba minaa hamu'ou.”

---

* **13:1: 13:1** O, *ma e'eni ina haguaa ro'ou fama'a ma nopa'aloo fei ma'eana*

11 Uaa, ina aida ba hini iwe aloia ma si'ei i ware
ale'ei ba a'a ba minaa ro'ou na fafa'arai.
12 I fesudigaa pinee ro'ou, na rafeaa fei hawaa
uguna ma hadiwe'idinaa fei gutanana. Ina
i'iginaa ro'ou, "Hamona aida ba tamanu fei a
bigi'ia a'a hamu'ou?
13 Hamona harofau ba, 'Feroia' ma 'Fasu' ma na
wanewane fei, uaa yau ale'ei.
14 Si'ei ba yau Fasu ma Feroiaa hamu'ou, una
fesuaa pinee hamu'ou. Ma hamonei fesuaa pinee
ana hamu'ou.
15 Una bigi'aa fei i pudaa hamu'ou ba hamonei
bigi'ia a'a ana hamu'ou ana ale'ei a bigi'ia a'a
hamu'ou.
16 A warefa'uai a'a hamu'ou ba mei tamelo, lomi
i muainaa mei fasuna ma mei talaitonaa warea,
lomi i muainaa mei na aloia.
17 E'eni hamona aidadii e'ei ma hamowe to
hawegia nabaa hamo'aa bigi'ia.

18 "A'a ba u'eimina warenaa minaa hamu'ou;
una aida ba hini ei rafeiau. Ma'uaa hefeni ba i
fafa'uainaa fei Bu'u Apuna: 'Mei i hananafipui a'a
fei hanau faraa pidaua na fadugeau.'

19 "A warefani'augaa hamu'ou eni atawe
migimigii uaa ena nawe sufudai, hamowe apa'ia
ba yau Mei.
20 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i ugainaa
mei i aloagiau, ana na ugainau ma hini i ugainau,
ana na ugainaa mei i aloagiau."

Jesus nadii Ware ba Hemea, i Aloia

(Matthew 26:20-25; Mark 14:17-21; Luke 22:21-23)

21 I waredigaa fei Jesus, namina fi'i laloo spiritina ma na ware ba, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba hemea hamu'ou i fifaninau panii hefi'a.”

22 Ei otalai nenerana, rona fifanunui ma pa'aa lomi rona aida ba fi wareaa hini ro'ou.
23 Hemea ro'ou, mei na haguia Jesus, ina gutafapalagi papana.
24 Simon Peter na fabiyeinaa tabana a'a mei ma ware, “I'iginia ba hini.”

25 Ina farafi'idilao a'a Jesus ma i'iginia, “Mena Fasu, hini mei?”

26 Jesus na ware, “Mena una fania feni faraa pidaua ena na pudigia laloo fei pe'i.” Ma i pudidigaa fei faraa pidaua, na fanaa Judas Iscariot, mei na'uu Simon.
27 Ana ei i tonaa fei faraa pidaua Judas, na wadu'ia Satan.

Jesus na warefania, “Fei ba o bigi'ia, bigibatafainia.”
28 Ma'uaa lomi hemea a'a fei hananaa na aida ba tani i ware ale'ei a'ana Jesus.
29 Si'ei ba Judas na'o oma'aiaa ei mugoo po'i, rona nara hefi'a ba Jesus fi warefania tamanu nei pono'ia wagii fei Hananaa, o ba nei fani manumanu a'a ei lomi rona pa'i.
30 I todigaa fei faraa pidaua, na asi'anaa ano. Ma poi ei.

Fei Manufau Law

31 I aunudii, Jesus na ware, “E'eni mei Na'uu Rama'a i tonaa fei hawera ma mei Haidaa ana i to hawera a'ana.

32 Nabaa mei Haidaa na to hawerana uaa hia,†
ana iwe haweginaa mei Na'u ma i haweginia e'eni
ua.
33 “Ena na'uu, lomi i madii gutanau a'a hamu'ou.
Hamowe lalabaginau ma ana ale'ei ei wareau a'a
ei Jew, eni a warefanaa hamu'ou: Fei ba a dinaa
wagina, lomi hamowe nopa'ilao.
34 “Hepalo manufau warea a fanaa hamu'ou:
Hamonei fihagui. Ana ale'ei una haguaa hamu'ou,
hamonei fihagui.
35 A'a fei, minaa ei rama'a, rowe aida ba
hamu'ou otalai nenerau; nabaa hamona fihagui.”

Jesus nadii Wareaa fei Suabaduaa Peter
(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; Luke 22:31-34)

36 Simon Peter na i'iginia, “Mena Fasu, o di-
naia?”
Jesus na ware, “Fei ba a dinaa wagina, lomi
hamo'aa nenerau e'eni, ma'uaa hamowe nomai
hinene.”
37 Peter na i'igai, “Mena Fasu, tani lomi a nene-
gio eni? Lo'e manumanu nabaa a ma'e uaa yoi.”
38 Jesus nawe ware, “Haa, pa'aa fa'ua ba o'aa
ma'e uaa yau? A warefa'uai a'amu ba i odupoai
wareamu ba lomi ona apa'au ma hinene i ai fei
a'aroo!

14

Jesus na Fa'o'onainaa Unuu ei Otalai Nenerana

---

† **13:32: 13:32** Watauda ne'ia mina lomi na pa'i *Nabaa mei Haidaa na to hawerana uaa hia.*

1 “Apuna naranara watauda. Narafawe'i a'a mei
Haidaa;* ana narafawe'i a'au.
2 Laloo fei humuu mei Amau na pa'i watauda
nopa; nabaa abaa ale'ei, una warefa'aidigaa
hamu'ou. Yau ba a dinaa yei ma pagi'aufani
gutanaa hamu'ou.
3 Ma nabaa a aunu ma pagi'aufanidii gutanaa
hamu'ou, awe hadiwe'idimai mi dugaa hamu'ou
ba hamonei oafipui a'au.
4 Hamona aidadii fei tala i dinaa fawelei ba a
dinaa wagina.”

Jesus, Hia fei Tala i Dinaa a'a mei Ama

5 Thomas na warenaa a'ana, “Mena Fasu,
lomi hai'ouna aida ba o dinaia ma si'ei, hai'ou
apa'ibatanainia fei tala?”
6 Jesus na ware, “Yau ana fei tala, fei fa'uaia ma
fei harenua. Lomi nemea i talawa'au ma dinaa a'a
mei Ama.
7 Nabaa hamona apa'ifarawaninau, ana
hamo'aa apa'aa† mei Amau. E'eni ma nolao,
hamona apa'ia ma hamona fanunudigia.”
8 Philip na ware, “Mena Fasu, fama'aiaa hai'ou
mei Ama ma sifei ua i hawiaa hai'ou.”
9 Jesus na ware, “Haa, minaa fei madii gutanau
a'a hamu'ou ma ana otaa apa'au, Philip? Hini na
fanunudigau, ana na fanunudigaa mei Ama. Tani
o ware ba, ‘Fama'aiaa hai'ou mei Ama’?
10 Lomi hamona nara ba yau na oafipui a'a mei
Ama ma hia i laloo iau? Ei wareau a'a hamu'ou,

---

* **14:1: 14:1** O, *Hamona narafawe'i a'a mei Haidaa* † **14:7: 14:7** Hefi'a ne'ia mina *Nabaa hamona pa'aa apa'au, hamowe apa'aa*

abaa warea unaa yau ua. Agia, mei Ama, mei na
oafipui a'au, hia mei fi bigi'aa fei bigi'ana.
11 Hamonei nara ba fa'ua ei wareau ba una
oafipui a'a mei Ama ma hia laloo iau ma nabaa
lomi hamona narapa'aa fei, hamonei nara ba
fa'ua hamatee na unifanaa hamu'ou ei foigia.
12 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i narafawe'i
a'au, ana iwe bigi'aa tamanu una bigi'ia. Ma iwe
bigi'aa hefi'a manumanu i muainaa e'ei, uaa yau,
a dinaa a'a mei Ama.
13 Ma awe bigi'aa tamanu ona i'igainia a'a fei
harau ba mei Na'u nei fani hawera a'a mei Ama.
14 Na rawani ba hamo'aa i'igainaa tamanu a'a fei
harau ma a bigi'ia.

Jesus na Fa'unai ba i Aloamii fei Spiriti Apuna

15 "Nabaa hamona haguau, bigi'aa tamanu una
wareia.
16 Ma awe i'iginaa mei Ama ma iwe fanaa
hamu'ou hemeadiai Aweia ba i oafipui a'a
hamu'ou minaa ena ranimai—
17 fei Spiritii fa'uaia. Feni ano, pa'aa lomi i tonia,
uaa lomi na fanunupa'ia ma ana lomi na apa'ia.
Ma'uaa hamu'ou, hamona apa'ia uaa ina oafipui
a'a hamu'ou ma ipowe oa‡ laloo iaa hamu'ou.
18 Lomi a di'ininaa hamu'ou ale'ei ei baduu lomi
ama ma inaa ro'ou; awe nomai a'a hamu'ou.
19 Lomi i madii ma feni ano i ma'aguguminau,
ma'uaa hamu'ou, hamo'aa fanunupa'au. Si'ei ba
una gutaguta, ana hamo'aa gutaguta.
20 A'a fei arewaa fei, hamopowe aida ba una
oafipui a'a mei Ama ma hamu'ou a'au ma Yau, i
laloo iaa hamu'ou.

‡ **14:17: 14:17** Hefi'a ne'ia mina *a'a hamu'ou ma ifi oa*

21 Hini i tonaa ei wareau ma nenegia, simei, mei
na haguau. Mei na haguau ana i haguia mei Amau
ma Yau ana a haguia ma fa'arewaiau a'ana."
22 I dii, Judas (abaa Judas Iscariot), na ware,
"Ma'uaa, Mena Fasu, tani o fa'arewaio a'a hai'ou
ma a'a feni ano lomi?"
23 Jesus na ware, "Hini i haguau, nei neneraa
ei feroiau. Mei Amau, iwe haguia ma haigu'aa
nomai a'ana ma oafipui a'ana.
24 Hini lomi na haguau, ana lomi ba i neneraa ei
feroiau. Eni warea hamo'ei guainia, abaa wareau;
uaa wareaa mei Ama, mei na aloagiau.
25 "Minaa eni, una wareia ei ado'o guta a'a
hamu'ou.
26 Ma'uaa mei Aweia, fei Spiriti Apuna, fei iwe
aloiamai a'a fei harau mei Ama, iwe feroinaa
hamu'ou minaa ei manumanu ma fanonominaa
hamu'ou minaa ei manumanu, ei unadii ware-
fanidigaa hamu'ou.
27 Fei gutafarawania, una augia a'a hamu'ou;
fei gutafarawaniau una fanaa hamu'ou. Lomi
una fani ale'ei fei mau fanaa feni ano. Apuna
naranara watauda ma apuna ma'au.
28 "Hamona guaidigau ba, 'A aunu ma awe
hadiwe'idinamii a'a hamu'ou.' Nabaa hamona
haguau, hamonei ni'eni'e ba a aununaa a'a mei
Ama, uaa mei Ama na muainau.
29 Ataa nomai fei, ma'uaa ado'o warefa'aiaa
hamu'ou ba ena ina nomai, hamonei narafawe'i.
30 Lo'e i madii fiwarewareiaa o'ou uaa mei ha-
paraa feni ano fi nomai. Pa'aa lomi i panarofau,
31 ma'uaa feni ano nei apa'ia ba una haguaa mei
Ama ma nei bigi'aa ana ei ina warefanau.
"Nomai; o aunu.

15

Fei Pa'apa'a ma ei Rara

1 “Yau fei pa'aa pa'apa'a ma mei Amau, hia mei
bigi'aa pe'ihape.
2 Ma minaa ei rara lomi fuana, ina'o morosimi-
naa* ro'ou. Ma a'a ei rona fuaa, na famama'aia ba
nei fuafarawani.
3 Hamona fafa'araidii, uaa una warefanidigaa
hamu'ou fei warea.
4 Hamonei oa laloo iau ma awe oa laloo iaa
hamu'ou. Lomi hepalo rara ba i fuaa anaia; inei
pana a'a fei pa'apa'a. Ana lomi ba hamo'aa fuapa'i
nabaa lomi hamona oa laloo iau.
5 “Yau, fei pa'apa'a; hamu'ou, ei rara. Nabaa
nemea i oa laloo iau ma yau i laloo iana, iwe pa'i
watauda fuana; nabaa lomi na oa a'au, lomi i
bigipa'aa hepalo manumanu.
6 Hini lomi na oa laloo iau, hia, ale'ei fei rara
rona siminia ma na ma'e; ei rara ale'ei, rona'aida
pogisiminaa hafi ma rona gu'a.
7 Nabaa hamo'aa oa i laloo iau ma ei wareau i
oa laloo iaa hamu'ou, i'iginaa tamanu nunumiaa
hamu'ou ma awe fanaa hamu'ou.
8 Sifei fei haweraa mei Amau, ba hamonei fuaa
watauda ma a'a fei, i fama'aia ba hamu'ou, otalai
nenerau.
9 “Mei Ama na haguau, si'ei, una haguaa
hamu'ou. Ma e'eni hamonei oa a'a fei haguau.
10 Nabaa hamo'aa neneraa ei wareau, hamowe
oa a'a fei haguau, ana ale'ei yau na neneraa ei
wareaa mei Amau ma oa i a'a fei haguana.

---

* **15:2: 15:2** Warea Greek *morosimi* ana hanuna ba *fesu*

11 Una warefanaa hamu'ou fei ba fei ni'eni'eau
nei oa i a'a hamu'ou ma fei ni'eni'eaa hamu'ou
ipowe bauanai.
12 Sifei fei wareau a'a hamu'ou: Hamonei fih-
agui ana ale'ei una haguaa hamu'ou.
13 Lomi hepalodiai mau hagua na muainaa fei
ba nemea i ma'e, uaa ei tafina.
14 Hamu'ou tafiu nabaa hamo'aa bigi'aa tamanu
una wareia.
15 Lomidiai a ware ba hamu'ou nafi, uaa mei
nafi, lomi na aida ei pelee naraa mei fasuna. Agia.
Una ware ba hamu'ou tafiu, uaa minaa ei una
guainia a'a mei Amau, na fa'aiaa hamu'ou.
16 A'a ba hamona rafeinau, uaa yau na rafeinaa
hamu'ou ma fanaa hamu'ou fei bigi'a ba hamonei-
wii fuaa fawatauda—ei fua i udefamadii. Ma mei
Ama i fanaa hamu'ou tamanu hamona i'iginia a'a
fei harau.
17 Sifei fei wareau a'a hamu'ou: Hamonei fih-
agui.

Feni Ano na Bidibidi Ununa a'a ei Otalai Nener-ana

18 “Nabaa i bidibidi unuu feni ano a'a hamu'ou,
hamonei aida ba nado'o bidibidi ununa a'au.
19 Nabaa hamu'ou neneraa maumau feni ano,
feni ano i haguaa hamu'ou ale'ei manumanuna.
Ma'uaa a'a ba hamu'ou a'a feni ano, uaa una
rafeifa'asi'anaa hamu'ou wagina. Si'ei, i bidibidi
unuu feni ano a'a hamu'ou.
20 Nonominaa ei wareau a'a hamu'ou: ‘Lomi
hemea nafi i muainaa mei fasuna.’ Nabaa
rona haperararaiau, ana ro'aa haperararaiaa
hamu'ou. Nabaa rona neneraa ei feroiau, ana
ro'aa neneraa ei feroiaa hamu'ou.

21 Ro'aa bigi'ia ale'ei a'a hamu'ou uaa fei harau,
hamatee lomi rona apa'aa Mei na aloagiau.
22 Nabaa lomi una nomai ma waredii a'a
ro'ou, ana lomi ro nanamuinia ba rona bigi'aa
ei hafelo'a. Ma'uaa e'eni, lomi ro'aa pa'i talaa
wareaa ro'ou a'a ei hafelo'a rona bigi'ia.
23 Hini na bidibidi ununa a'au ana na bidibidi
ununa a'a mei Amau.
24 Ei bigi'au i pudaa ro'ou, pa'aa lomi na bigi'ia
hemeadiai. Ma'uaa, si'ei ba una bigi'aa e'ei i
dupuaa ro'ou, lomi na pa'i talaa wareaa ro'ou
wagii ei hafelo'aa ro'ou. Rona fanunudigaa ei
foigia ma ana roifi bidibidi unuu ro'ou a'au ma
mei Amau.
25 Ma'uaa ina ale'ei ba i fafa'uainaa ei ne'ia laloo
fei Law ro'ou: 'Na bidibidi unuu ro'ou a'au ma
lomi pa'afina.'

26 "Iwe nomai mei Aweia, mei awe alofanagiaa
hamu'ou. Noramiana a'a mei Ama ma hia fei
Spiritii fa'uaia, ana fei noramiana a'a mei Ama ma
iwe u'ugau.
27 Ma ana hamonei u'u, uaa wagii fei
rawarawaa bigi'au nopa'amii eni, hamu'ou a'au.

16

1 "Unadii warefanaa hamu'ou minaa e'ei ba ha-
monei'aa talaifatata.
2 Rowe fa'asi'anaa hamu'ou a'a fei synagogue
ma ana ipowe nomai fei au ba nabaa ro'aa
fo'ama'eaa hamu'ou, ro'aa nara ba na rawani ua
ei bigi'aa ro'ou pudaa mei Haidaa.
3 Ro'aa bigi'ia ale'ei uaa lomi rona apa'aa mei
Ama ma yau.

4 Unadii wareaa e'ei ba ena na nomai fena
au hamowe nonominia ba unadii warefa'aiaa
hamu'ou. Lomi unado'o warefanaa hamu'ou
fama'a, uaa Yau i a'a hamu'ou.

Fei Bigi'aa fei Spiriti Apuna

5 "E'eni a aununaa a'a mei na aloagiau, ma'uaa
lomi hemea hamu'ou na i'igainau ba, 'O dinaia?'
6 Hamonamina faloloa'i ba una wareaa e'ei.
7 Ma'uaa a warefa'uai a'a hamu'ou: fei aunuau i
farawaninaa hamu'ou. Nabaa lomi na aunu, ana
lomi i nomai mei Aweia; ma'uaa, nabaa a aunu,
awe aloiagio a'a hamu'ou.
8 Ena na nomai, i famarapuaa unuu ei rama'aa
feni ano* wagii ei hafelo'a, o wanewanea, o fei
dududua:
9 uaa wagii ei hafelo'a, lomi ro'aa narafawe'i
a'au;
10 wagii fei wanewanea, a dinaa a'a mei Ama,
yei lomi ba hamo'aa fanunudinau;
11 ma wagii fei dududua, ipowe to fagianana
mei haparaa feni malagufu, uaa na udedii fei
warea ba i ale'ei.
12 "Watauda ei ba a wareia a'a hamu'ou, ma'uaa,
e'eni, hamatee ina watauda, na rataiaa hamu'ou.
13 Ma'uaa ena na nomai fei Spiritii fa'uaia, iwe
famamonaa hamu'ou a'a minaa ei fa'uaia. Lomi
i wareaa anaia; i wareaa tamanu na guainia ma
warefanaa hamu'ou tamanu itawe nomai.
14 Iwe fani hawera a'au, uaa i to a'au ma fa'aiaa
hamu'ou.
15 Minaa ei manumanuu mei Ama, manu-
manuu. Si'ei, a ware ba fei Spiriti i to a'au ma
fa'aiaa hamu'ou.

---

* **16:8:** *Ena na nomai, i fa'arewaiaa fei marapuaa unuu feni ano*

16 “Lomi i madii ma hamo'aa ma'a'afoau ma
nene ma'ida, hamowe fanunuau.”

Fei Faloloa'iaa ei Otalai Nenerana iwe Filoginaa Ni'eni'ea

17 Hefi'aa ei otalai nenerana, rona fiwarei ba,
“Tamanu hanuu ei wareana ba, ‘Lomi i madii
ma hamo'aa ma'a'afoau ma nene ma'ida, hamowe
fanunuau.’ ma ‘Hamatee a dinaa a'a mei Ama’?”
18 Rona'u i'igai ua, “Tamanu hanuu fei, ‘Lomi i
madii’? Lomi ona apa'ia ba ifi wareaa tamanu.”
19 Jesus na aida ba ro'aa i'iginia a'a fei, si'ei,
na warenaa a'a ro'ou, “Hamo'ei fi'i'igii ba tamanu
hanuu ei wareau ba, ‘Lomi i madii ma hamo'aa
ma'a'afoau ma nene ma'ida, hamowe fanunuau’?
20 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hamo'aa ai'ai
ma faloloa'i ena na ni'eni'e feni ano. Hamowe
faloloa'i, ma'uaa fei faloloa'iaa hamu'ou, i filoginaa ni'eni'ea.
21 Hemea pifine ba i waniniaa hemea baduu, imina tonaa fi'ina, uaa nawe nomai fei auna; ma'uaa
ena na waninidigaa mei na'una mei pifine, i
madi'inaa ei fi'iana uaa na ni'eni'e ba mei na'una
na waninimai a'a feni malagufu.
22 Ana ale'ei a'a hamu'ou: E'eni, au faloloa'iaa
hamu'ou, ma'uaa awe fanunudinaa hamu'ou ma
hamopowe ni'eni'e ma lomi nemea i topa'ainaa fei
ni'eni'eaa hamu'ou.
23 A'a fei arewaa fei, lomi hamo'aa i'igidinau
hepalo manumanu. A warefa'uai a'a hamu'ou ba
mei Amau, iwe fanaa hamu'ou tamanu ei i'igaiaa
hamu'ou a'a fei harau.
24 Nopa'amii e'eni, hamotawe i'iginaa hepalo
manumanu a'a fei harau. I'igai ma hamowe to ma
fei ni'eni'eaa hamu'ou, ipowe bauanai.

25 “Unadii warehanunuinaa ei manumanu,
ma'uaa iwe nomai fei au ba lomi a fai wareware
ale'ei, ma'uaa awe fa'arewaiaa mei Amau a'a
hamu'ou.
26 A'a fei arewaa fei, hamowe i'igai a'a fei harau.
Lomi una ware ba awe i'igaifani i'igaiaa hamu'ou
a'a mei Ama.
27 Agia, mei Ama ana na haguaa hamu'ou, uaa
hamona haguau ma nara ba pa'aa fa'ua ba no-
ramiau a'a mei Haidaa.
28 Noramiau a'a mei Ama ma una nogio yeni
malagufu; e'eni ba a di'ininaa feni malagufu ma
hadiwe'inaa a'a mei Ama.”
29 Ma ei otalai neneraa Jesus, rona ware, “E'eni
oi warefa'arewai ua, lomi ona warehanunui.
30 E'eni hai'ounawe fanunu'apa'ia ba ona aida
minaa ei manumanu ma lomi pa'afina ba nemea
i i'igidinio hepalo i'igaia. A'a fei, hai'ounawe nara
ba pa'aa fa'ua ba noramiamu a'a mei Haidaa.”
31 Jesus na ware, “Hamonawe aida ba fa'ua!†
32 Ma'uaa fi nomai fei au ma ina nodigimai
ba hamowe talanenei, hememea a'a fei humuna.
Hamowe farapa di'ininau. Ma'uaa abaa unaa yau,
uaa mei Amau, hia a'au.
33 “Una warefanidigaa hamu'ou ba i a'au
hamo'aa tonaa fei gutafarawania. Yeni malagufu,
hamowe tonaa ei hafelo'a. Ma'uaa ofafaufau!
Una muaidigaa feni malagufu.”

17

Jesus na Lafulafunaa Anaia

† **16:31: 16:31** O, *“Hamonawe nara ba fa'ua?”*

1 I waredigaa fei Jesus, na aranaa pafea ma lafulafu:

"O'ama, ina nodigimai fei au. Haweginaa mei Na'umu ba mei Na'umu i fani hawera a'amu.
2 Uaa, ona fanidigia fei forafora a'a minaa ei rama'a ba nei fanaa fei harenua lomi i pedutoo a'a minaa ei fanamu hia.
3 Sifei fei harenua lomi i pedutoo: ba ronei apa'io, mena yoi hemea ua Haidaa, mena unaio na fa'uai mawe Jesus Christ, mei ona aloiagio.
4 Yeni malagufu, una fani hawera a'amu uaa una bigidigaa ei ona fanau ba unei bigi'ia.
5 Ma e'eni, O'ama, haweginau inamoamu wagii fei hawera unado'o pa'i i a'amu ei atawe mamara feni malagufu.

Jesus na Lafulafunaa ei Otalai Nenerana

6 "Una fa'arewaio* a'a ei rama'a ona fanau wagii feni malagufu. Ro'ou, maroamu; ona fanaa ro'ou a'au ma rona neneraa fei wareamu.
7 Ronawe aida ba minaa ei fanamu yau, noramiana a'amu.
8 Uaa una fanaa ro'ou ei warea ona fanau ma rona tonia. Ronapa'aa aida ba noramiau i a'amu ma nara ba pa'aa fa'ua ba aloamiamu yau.
9 Una lafulafunaa ro'ou. A'a ba una lafulafunaa feni malagufu ma'uaa, na lafulafunaa ei ona fanau, uaa ro'ou, manumanumu.
10 Minaa ei manumanuu, manumanumu ma minaa ei manumanumu, manumanuu. Ma una to hawerau a'a ro'ou.

---

* **17:6: 17:6** Warea Greek *Una fa'arewaiaa fei haramu*; v. 26 anaa

11 Lomi ba a gutadiai yeni malagufu, ma'uaa
ro'ou ana yeni malagufu ma yau, a nomai a'amu.
Mena Amau, mena ona apunai, wagi'inaa ro'ou
a'a fei faufau wagii fei haramu—fei hara ona
fanau—ba ronei hemeai ua ana ale'ei agua ba
hemea ua.
12 Ei a gutafipui a'a ro'ou, una wagi'inaa ro'ou
a'a fei hara ona fanau ba nei'aa tonaa ro'ou ei
hafelo'a. Lomi hemea ro'ou na pa'ai, ana uniaa
mei na udedii fei harana ba i pa'ai uaa ba fei ne'ia
nei fa'uai.
13 "Yau fi nomai a'amu e'eni, ma'uaa una
wareaa e'ei eni fido'o guta yeni malagufu ba
laloo iaa ro'ou nei pa'i fei baua ni'eni'eau.
14 Una fanidigaa fei wareamu a'a ro'ou ma na
bidibidi unuu feni ano a'a ro'ou, uaa ro'ou abaa
rama'aa feni ano, ana ale'ei ba yau abaa rama'aa
feni ano.
15 Fei lafulafuau, abaa onei fa'asi'anaa ro'ou
a'a feni ano, ma'uaa, onei wagi'inaa ro'ou uaa mei
hafelo'a.
16 Ro'ou, abaa rama'aa feni ano, ana ale'ei ba
yau, abaa rama'aa feni ano.
17 Papaditainaa† ro'ou wagii fei fa'uaia; fei
wareamu na fa'uai.
18 Ana ale'ei ona aloagiau yeni ano, ana a
alonaa ro'ou a'a feni ano.
19 Na papaditainaa ana yau uaa ro'ou ba ana
roneipa'aa papaditai.

Jesus na Lafulafunaa Minaa ei Narafawe'ia

† **17:17: 17:17** Warea Greek *hagiazo* (au u'ugai ba na apunai); v. 19 anaa

20 “Abaa a lafulafunaa ro'ou ua. Ana a lafulafunaa ei rowe narafawe'i a'au uaa fei u'ugaa ro'ou
21 ba minaa ro'ou, ronei hemeai ua, O'ama, ana ale'ei yoi i laloo iau ma yau i laloo iamu. Ina rawani ba ro'ou i laloo iaa agua ba feni ano nei aida ba ona aloagiau.
22 Una fanaa ro'ou fei hawera ona fanau ba ronei hemeai ua ana ale'ei agua ba hemea ua:
23 Yau i laloo iaa ro'ou ma yoi i laloo iau. Ina rawani ba ronei pa'apa'ainaa hepalo ua ba feni ano nei aida ba ona aloagiau ma haguaa ro'ou ana ale'ei ona haguau.
24 “O'ama, nunimiau ba na dinaa hitani, ei rama'a fanamu yau, ronei oafipui a'au ma fanunuaa fei hawerau, fei ona fanau si'ei ba ona haguau ei atawe mamaramai feni malagufu.
25 “Mena wanewanea Ama, feni ano, lomi na apa'io, ma'uaa una apa'io ma rona aida ba aloagiamu yau.
26 Una fama'aio a'a ro'ou. Ma amina u fama'a'uaio a'a ro'ou ba fei haguamu yau nei oa i laloo iaa ro'ou ma yau ana a oa i laloo iaa ro'ou.”

18

Rona Panarofaa Jesus
(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; Luke 22:47-53)

1 I lafulafudii Jesus, na aunufipui a'a ei otalai nenerana ma na dinaa yei fawelei a'a fei baua baroaa Kidron. Yei pepei na pa'i hefawala na hala'ai ei olive ma rona dinaa wagina.
2 Ma Judas, mei i aloia, na apa'aa fawelei, uaa Jesus na'aida gutafipui a'a ei otalai nenerana yei.

3 Si'ei, Judas na nomai fawelei ma nodugamii
hefaa gupuu rama'aa fo'aa mawe hefi'a bauana
maroaa ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei
Pharisee. Rona notonamiaa ei ramai, ei we'ai ma
ei hioo ro'ou.
4 Jesus na aidadii minaa ei manumanu ba ro'aa
bigi'ia a'ana ma na asi'alao ma i'iginaa ro'ou, “Hini
nunumiaa hamu'ou?”
5 Rona ware, “Jesus, mei Nazareth.”
Jesus na ware, “Yau, hia.” (Ma Judas, mei i aloia,
na ufipui a'a ro'ou yei.)
6 I ware Jesus ba, “Yau, hia,” rona ugusue ma
pasinaa malagufu.
7 Ina i'igidinaa ro'ou, “Hini nunumiaa
hamu'ou?”
Ma rona ware, “Jesus, mei Nazareth.”
8 Jesus na ware, “Na warefanidigaa hamu'ou ba
Yau, hia. Nabaa hamo'ei labaginau, te, fatalainaa
eni rama'a eni.”
9 Fei pa'afina i wareaa fei, sifei ba nei fa'uai ei
diwareana ba: “Lomi una fapa'ainaa hemea eni
ona fanau.”*
10 Simon Peter na pa'i waduna ma na rapu'ia
ma lafigaa pepei ma'au adiaa mei nafii mei pa'aa
bauaniaa humuu mei Haidaa. (Fei haraa mei nafi,
Malchus.)
11 Jesus na warefawe'i a'a Peter, “Auhadiwe'inaa
fei wadumu! Haa, lomi ba a hunu a'a fei bara na
fanau mei Ama?”

Rona Duginaa Jesus a'a Annas

---

* **18:9: 18:9** John 6:39

12 Fei gupuu rama'aa fo'aa, mei bauaniaa ro'ou
ma ei bauaniaa ei Jew, rona panarofaa Jesus. Rona
fauroro'inia
13 ma do'o noduginaa hia a'a Annas, mei amaa
haroo Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa wagii fei igisimasi fei.
14 Caiaphas, hia, mei nadii warefa'aiaa ei Jew ba
na rawani hemea ua ma'ea laraa watauda.

Fei Rawarawaa Waresuabaduaa Peter
(Matthew 26:69, 70; Mark 14:66-68; Luke 22:55-57)

15 Simon Peter ma hemeadiai otalai nenera, la-
guna neneraa Jesus. Hamatee mei otalai nenera
mei, na apa'ia mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, ina wadu'aihugiaa Jesus i malalaa fei
gutanaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa,
16 ma'uaa Peter nado'o oma'a poaa humu. Mei
hemeadiai otalai nenera, mei na apa'ia mei pa'aa
bauaniaa humuu mei Haidaa na hadiwe'imai ma
wareware a'a mei pifine, mei fi bigibigi yei ma
dugifawadu'ainaa Peter.
17 Mei pifine i poaa humu na i'iginaa Peter, “Haa,
abaa yoi hemea otalai nenerana?”
Ina ware ba, “Lomi, abaa yau.”
18 Na fane fei hau ma ei nafi mawe ei bauana,
rona ufarafi'i a'a fei hafi pa'aa ro'ou ba fana'aa
ro'ou. Peter ana na ufipui a'a ro'ou ba i fana'a.

Mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaa na I'iginaa Jesus
(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; Luke 22:66-71)

19 Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa fi
i'iginaa Jesus ei otalai nenerana ma ei feroiana.

20 Jesus na ware, “Una wareware i pudaa minaa
ei rama'a. Una'o feroi laloo ei synagogue ma i
humuu mei Haidaa, fawelei rona'o figupui minaa
ei Jew. Lomi na opa'ainaa hepalo wareau.
21 Tani o i'iginau? I'iginaa ei rona guainau.
Ronapa'aa aida tamanu ei wareau.”
22 I wareaa fei Jesus, hemea ei bauana, mei na
rafi'i na laparaa pudana. Ina warefasiba a'ana,
“Haa, ale'ei mau wareamu a'a mei pa'aa bauaniaa
humuu mei Haidaa?”
23 Jesus na ware, “Nabaa una wareaa hepalo na
tata, ware'unia. Ma'uaa nabaa una warefafa'uai,
tani o laparau?”
24 Ana yei ei bobo'ii panina ma Annas nawe
alonaa hia a'a Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa hu-
muu mei Haidaa.†

Ei Faguapoa ma Fa'odupoaa Waresuabaduaa Peter
(Matthew 26:71-75; Mark 14:69-72; Luke 22:58-62)

25 Ei fi fana'ana'aiaa ununa Simon Peter, hemea
na i'iginia, “Haa, abaa yoi hemea otalai nener-
ana?”
Ina warefasuabadui ba, “Lomi, abaa yau.”
26 Mei i lafigaa adiana Peter, gufuu hemea ei
nafii mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei
na naroaa Peter, “Haa, abaa una fanunupa'io
a'ana yei fasuu ei haihai olive?”
27 Peter na warefasuabaduidiai ma ana ei, na ai
fei a'aroo.

---

† **18:24: 18:24** O, *Annas na roro'inia ma alonaa hia a'a Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.*

Jesus i Ma'aa Pilate
(Matthew 27:1, 2, 11-14; Mark 15:1-5; Luke 23:1-5)

28 I dii, ei Jew rona talaiduginaa Jesus, di'ininaa
Caiaphas ma dinaa a'a fei baua humuu mei ga-
vanaa Rome. Na mafufuoidii eni ma si'ei ba ei Jew,
lomi rona nunumiai ba ro'aa loloa wagii ei mau
losuiaa ro'ou, lomi rona wadu'ainaa fei humuu
hapara uaa ba ro'aa guta wagii fei hananaa fei
Talai Falogia.
29 Si'ei, Pilate na asi'anamii a'a ro'ou ma i'igai,
"Tamanu ei tataa mei rama'a mei?"
30 Rona ware, "Nabaa abaa hia hafelo'a, ana
lomi hai'ou fifaninia a'amu."
31 Pilate na ware, "Anaa hamu'ou nei dugia ma
dududuia wagii fei law hamu'ou."
Ei Jew, rona ware, "Ma'uaa lomi na rawani ba
hai'ou fadududu ma fo'afama'eaa hemea."
32 Rona bigi'aa fei ba ei diwareaa Jesus ba
batanai fei ma'eana nei fa'uai.
33 Pilate na wadu'aidinaa fei baua humu, na
lala'aa Jesus ma i'iginia, "Haa, yoi mei haparaa ei
Jew?"
34 Na i'igai Jesus, "Pa'aa naranaramu, o
hefi'adiai na u'ugau a'amu?"
35 Pilate na ware, "Haa, yau hemea Jew? Ei
gufumu mawe ei famamoaa humuu mei Haida-
niaa hamu'ou, ana ro'ou, ei ro'aa fifaninio paniu.
Tamanu ei bigi'amu?"
36 Jesus na ware, "Fei haparaiau, abaa manu-
manuu feni malagufu. Nabaa ale'ei, ei nafiu, ro'aa
fo'a ma lomi ro'aa panaropa'au ei Jew. Ma'uaa,
e'eni, fei haparaiau, na ude hefawala."
37 Pilate na ware, "Si'ei ba yoi hapara, na?"

Jesus na ware, “Na wanewane fei wareamu ba yau hapara. Sifei fei pa'afina a waninimai yeni malagufu ba unei u'ugaa fei fa'uaia. Mei na oa wagii fei fa'uaia na guainau.”
38 Pilate na i'igai, “Tamanu fei fa'uaia?”

Rona Ware ba Jesus Nei Ma'e
(Matthew 27:15-31; Mark 15:6-20; Luke 23:13-25)

Nenee fei, ina asi'adinaa ano a'a ei Jew ma ware, “Lomi na labagipa'i pa'afina ba o ware ba hia na bigifata.
39 Ma'uaa wagii fei maumau hamu'ou, unei alaraa hemea bobo'aia a'a fei au Talai Falogia. Nunumiaa hamu'ou ba a alaraa ‘mei haparaa ei Jew’?”
40 Rona pararararailao, “Lomi. Abaa hia! Fanaa hai'ou Barabbas!” Barabbas, hemei nado'o fa'asi'anaa fei fisibaia a'a fei gavaman.

19

Rona Ware ba Jesus nei Fatawa

1 I dii, Pilate na dugaa Jesus ba ronei babuinia.
2 Ei rama'aa fo'aa, rona fifigaa fei wowo'ii na hogia ba taona ma fahawaiaa tabana. Rona farafenaa hia fei hawaa ugu, pomana purple
3 ma rona'u no'ualao a'ana ma ware, “Hai'ou uduginio, mena haparaa ena Jew!” Ma rona lapagia.
4 Pilate na asi'adimai ma ware a'a ei Jew ba, “Ma'aia, a noduginamii hia a'a hamu'ou ba a warefa'aiaa hamu'ou ba lomi una labagipa'i pa'afina ba a ware ba ina bigifata.”

5 I asi'ataonamii fei tao na hogia ma fei baua
purple hawaa ugu Jesus, Pilate na warenaa a'a
ro'ou, “Simeni, meni rama'a.”
6 Ana ei ro'aa fanunupa'ia ei famamoaa humuu
mei Haidaa mawe ei bauaniaa ro'ou, rona haro-
fawe'i ba, “Fatawaia, fatawaia!”
Ma'uaa Pilate na ware, “Dugia ma fatawaia. Ha-
matee yau, lomi na labagipa'i pa'afina ba o ware
ba ina bigifata.”
7 Ei Jew na warefawe'i ba, “Hai'ouna na pa'i law
hai'ou ma a'a fei law fei, inei ma'e, uaa ina ware ba
hia, Na'uu mei Haidaa.”
8 I guainaa fei Pilate, na ma'au'apoidiai
9 ma na wadu'aidinaa fei baua humu. Ma
na i'igainaa Jesus, “Noramiamu hitani?”, ma'uaa
lomi na wareaa hepalo manumanu Jesus.
10 Pilate na ware, “Haa, lomi o wareware a'au?
Lomi ona aida ba na pa'i faufau ba a alagio, o
fatawaio?”
11 Jesus na ware, “Lomi na pa'i faufaumu ba o
bigi'aa hepalo manumanu a'au nabaa abaa nora-
narai pafea. Si'ei, mei na fifaninau panimu, fei
hafelo'ana na rata laraa fei hafelo'amu.”
12 A'a fei ma nolao, Pilate ba ifane alaraa Jesus,
ma'uaa ei Jew, rona'u haroharo ua, “Nabaa o
alaraa mei rama'a mei, abaa yoi tafii Caesar. Mei
i ware ba hia hapara na warefafeloaa Caesar.”
13 I guainaa fei Pilate, na fa'asi'anaa Jesus ano
ma hia na guta wagii fei gutanaa mei fadududua,
fei Talaa Mugoo (harana warea Aramea, Gab-
batha).
14 Fei au fei, arewaa Pagipagiaa fei Hefapagipa-
giaa fei Talai Falogia ma ale'ei haloaina.

Pilate na warenaa a'a ei Jew, “Simeni, meni haparaa hamu'ou.”
15 Ma'uaa rona haropararai, “Nodugawau! Nodugawau! Fatawaia!”
Pilate na i'igai, “Haa, a fatawaia, mei haparaa hamu'ou?”
Ei famamoaa humuu mei Haidaa na ware, “Hemea ua haparaa hai'ou. Caesar.”
16 Pilate nawe fifaninia panii ro'ou ba ronei fatawaia.

Fei Fatawana
(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; Luke 23:26-43)

Si'ei, Jesus nawe udenaa panii ei fo'aa.
17 Ina fuharenaa fei hawafolona ma aununaa fawelei, harana Guitaba (harana warea Aramea, Golgotha).
18 Ma rona fatawaia yei a'a helaguidiai—hemea pepei ma hemea pepei ma Jesus watolaa lagua.
19 Pilate na fabiginaa ro'ou hepalo ne'ia ma rona faugia a'a fei hawafolo. Ma fei ne'ia ale'ei: JESUS, MEI NAZARETH, MEI HAPARAA EI JEW.
20 Wataudaa ei Jew na igoaa fei ne'ia, uaa fawelei i fatawa Jesus na rafi'inaa fei baua gufu ma fei ne'ia, warea Aramea, Latin ma Greek.
21 Lomi na rawani a'a ei famamoaa humuu mei Haidaniaa ei Jew ma rona warenaa a'a Pilate, “Apuna ne'inia ba, ‘Mei Haparaa ei Jew,’ ma'uaa onei ne'i ba ina ware ua ba hia mei haparaa ei Jew.”
22 Pilate na ware, “Tamanu una ne'inia nei ude.”
23 Ro'aa fatawadigaa Jesus ei fo'aa, rona tonaa ei susuna ma alaginia a'a hememea ei gunaroa rama'a, ma'uaa dufuna fei na'uu susuna. Fei susu

fei, lomi u'ugina, rona tawinaa ale'ei hepalo ua, pa'uduna ma dinaa supuna.

24 Rona fiwarei ba, “Onei'aa foranini'ia. O bigi'aa hepalo uni'uni fifigaia ba hemea ua i muaitonia.”

Fei, na nomai ba i fafa'uainaa fei ne'ia ba,

“Rona fi'alaginaa ei susuu dupuaa ro'ou
ma bigi'aa hepalo fifigaia ba hemea i muaitonaa fei susuu.”

Si'ei, ro'aa bigi'ia ale'ei ei fo'aa.

25 Ei rona ufalarai nana'aa fei hawafoloo Jesus, mei inana, mei tafii inana, Mary mei haroo Clopas mawe Mary Magdalene.

26 Jesus, i fanunupa'aa mei inana mawe mei otalai nenerana, mei hia na haguia na ufarafi'i, na warenaa a'a mei inana, “Mena pifine, simena, mena na'umu,”

27 ma a'a mei otalai nenerana, na ware ba, “Simena, mena inamu.” A'a fei au fei ma nolao, mei otalai nenera, mei na fagutania i humuna.

Fei Ma'eaa Jesus
(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; Luke 23:44-49)

28 Nene ma'ida, si'ei ba ina aida ba minaa ei manumanu na nodigimai ma fei Bu'u Apuna ipowe fa'uai, Jesus na ware, “Una sigigi.”

29 Na ude hepalo pe'ii vinegar wine yei; si'ei, rona pudigaa fei fahununu lalona ma fasuia wagii fei haihai hyssop ma roainalao umuu Jesus.

30 I todigaa fei numa Jesus, na ware, “Inawe baibaisio.” A'a fei, ina faba'oduinaa tabana ma rawa'a'afainaa fei spiritina.

31 Fei arewaa fei, arewaa pagipagia, uaa ale'ei
narani, hepalo baua u'ugai Sabbath. Si'ei ba ei
Jew, lomi na nunuminia ba ei unuu rama'a nei
fatawa ua pafoo ei hawafolo wagii fei Sabbath,
rona i'iginaa Pilate ba nei mero'aa gui pinee ro'ou
ma fa'upuaa ro'ou.
32 Si'ei, ei fo'aa, ronamii mero'aa gui pinee mei
rawarawaa fatawafipuiaa ro'ou a'a Jesus ma ei
pinee mei lagua.
33 Ma'uaa ro'aa nomai a'a Jesus ma fanunupa'ia
ba na ma'edii, lomi rona mero'aa gui pinena.
34 Ma'uaa hemea ei fo'aa na moto'aa huwaa
Jesus a'a hepalo hio ma na wigi'uamai raraa ma
ranu.
35 Hemea na fanunuaa fei na u'udigia ma pa'aa
fa'ua fei u'ugana. Ina aida ba ei u'ugana pa'aa
fa'ua ma na u'ufanaa hamu'ou ba ana hamonei
narafawe'i wagina.
36 Ei manumanu ei na nomai ba fei Bu'u Apuna
nei fa'uai: “Lomi hepalo guina i amero,”
37 ma ana ale'ei hepalodiai ne'ia ba, “Rowe fa-
nunuaa mei rona moto'ia.”

Rona Augaa fei Unuu Jesus Huapu
(Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; Luke 23:50-56)

38 Hinene, Joseph, mei Arimathea na i'iginaa
Pilate ba i tonaa fei unuu Jesus. Joseph, hia hemea
otalai neneraa Jesus, ma'uaa ina o'opa'ai uaa na
mama'au a'a ei Jew. Si'ei ba na ugainia Pilate, ina
nomai ba i tonaa fei hudi unu.
39 Ina nohugiamai Nicodemus, mei nado'o no-
mai a'a Jesus hefaa poi. Nicodemus na notonamii

ei fihafuiaa ro'ou myrrh ma aloe, awatana ale'ei
odufua pa'ania ma obao kilogram.*
40 Laguna tonaa fei unuu Jesus ma sumia a'a ei
maninii lawalawa fininaa ei hapipigi. Fei ale'ei ba
i neneraa ei maumau ei Jew, ei rona'o agifai ma'ea.
41 Fawelei ro'aa fatawaiaa Jesus na pa'i hepalo
pe'ihape ma lalona na pa'i hepalo manufau huapu
waduaa ro'ou na'ana'a, hepalo rotawe fahainopaa
hemea ma'ea lalona.
42 Si'ei ba fei arewaa fei, arewaa ei Jew ba ro'aa
Pagi'augaa ei Manumanu ma fei huapu ana na
rafi'i ua, rona fahainopaa Jesus yei.

20

Fei Huapu, Lomi Rama'a
(Matthew 28:1-8; Mark 16:1-8; Luke 24:1-12)

1 Pa'aa mafufuo badu a'a fei rawarawa arewaa
fei hefapagipagia, atawe arewafarawani, Mary
Magdalene na aununaa a'a fei huapu ma fa-
nunupa'ia ba hefi'a, rona pigudigaa fei baua mu-
goo i poaa wawadu'i.
2 Si'ei, ina poninaa a'a Simon Peter ma hemea-
diai otalai nenera, mei na haguia Jesus ma na
ware, “Rona fa'asi'anaa mei Fasu a'a fei huapu ma
lomi ona aida ba rona fahainopia hitani!”
3 Si'ei, Peter mawe mei ana hemea otalai nenera,
laguna una'anaa a'a fei huapu.
4 Minaa lagua, laguna poni, ma'uaa mei hemea-
diai otalai nenera na muainaa Peter ma nado'oree
pa'aa fei huapu.

---

* **19:39: 19:39** Warea Greek *hefa pu'u litrai* (ale'ena 34 kilograms)

5 Ina fabalou ma farerefilao ma unaa ei maninii
lawalawa lalona, ma'uaa, lomi na wadu'ai.
6 I dii, Simon Peter, mei i nomai mugina nawe
nopa'amai ma wadu'ainaa laloo huapu. Ina fa-
nunupa'ia ba ei maninii lawalawa ua yei
7 ma fei lawalawaa agifaia, fei rona hawainaa
tabaa Jesus. Fei lawalawa fei, na du'u ma ude
u'ugai a'a ei maninii lawalawa.
8 I dii, mei otalai nenera, mei nado'oree pa'aa
fei huapu, ana na wadu'ai. Ina fanunuia ma na
narafawe'i.
9 (Lagutawe narapa'ia ei wareaa fei Bu'u Apuna
ba Jesus, iwe asi'aa a'a ei ma'ea.)
10 Ma laguei otalai nenera, lagunawe
hadiwe'inaa humuu lagua.

Jesus na Fa'arewa a'a Mary Magdalene (Matthew 28:9, 10; Mark 16:9-11)

11 Ma'uaa Mary na u i poaa fei huapu ma ai'ai. Ei
fi ai'ai, na fabalou ma fanununaa laloo fei huapu
12 ma na fanunupa'aa helagui alo'alo. Po'iaa
susuu lagua ma laguna guta fawelei nado'o haino
fei unuu Jesus, hemea yei tabana ma hemea yei
balofena.
13 Laguna i'iginia, “Mena pifine, tani o ai'ai?”
Ina ware, “Rona topa'ainaa mei Fasuu ma lomi
na aida ba rona augia hitani.”
14 A'a fei, ina momo'ai ma fanunupa'aa Jesus na
ufalarai yei, ma'uaa, lomi na aida ba Jesus.
15 Ina ware, “Mena pifine, tani o ai'ai? Oi labag-
inaa hini?”
Ina nara ba hia, mei oma'aa fei pe'ihape ma na
ware, “Hagu'u, nabaa poro'amu, warefanau ba
ona augia hitani ma awe tonia.”

16 Jesus na warenaa a'ana, “Mary.”

Ina diarailao a'ana ma warefawe'i a'ana, warea Aramea ba, “Rabboni!” (hanuna ba Feroia).

17 Jesus na ware, “Onei'aa panarofau, uaa atawe hadiwe'inaa a'a mei Ama. Ma'uaa dinaa a'a ei lofuu ma warefanaa ro'ou ba, ‘A hadiwe'inaa a'a mei Amau, mei ana amaa hamu'ou, mei Haidaniau, mei ana Haidaniaa hamu'ou.’ ”

18 Mary Magdalene na dinaa a'a ei otalai nenera ma u'u ba, “Una fanunudigaa mei Fasu!” Ma na warefanaa ro'ou ba hia na wareaa ei manumanu ei a'ana.

Jesus na Fa'arewa a'a ei Otalai Nenerana (Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49)

19 I nofafilao fei rawarawa arewaa fei hafapagipagia, rona gutafipui ei otalai nenera ma ei gigei na ude fawi, uaa rona ma'au a'a ei Jew, Jesus namii u dupuaa ro'ou ma ware, “Inei rawani ua ei naranaraa hamu'ou!”

20 I waredigaa fei, na fama'aa ro'ou guei panina ma huwana. Ro'aa fanunuaa mei fasu, ronamina ni'eni'e ei otalai nenera.

21 Ina warediai Jesus ba, “Inei rawani ua ei naranaraa hamu'ou! Ana ale'ei ba na aloagiau mei Ama, a aloaa hamu'ou.”

22 Ma a'a fei, ina fawenailao a'a ro'ou ma na ware, “Tonaa fei Spiriti Apuna.

23 Nabaa hamo'aa futoaa ei hafelo'aa nemea, i pa'ai ei hafelo'ana; nabaa lomi hamo'aa futoaa ei hafelo'ana, ana lomi i pa'ai.”

Jesus na Fa'arewa a'a Thomas

24 Ma Thomas (ana harana Didymus), hemea ei
Hefua ma Helagui, hia, lomi a'a ei otalai nenera ei
i nomai Jesus.
25 Si'ei, rona warefania, “Hai'ouna fanunudigaa
mei Fasu!”
Ma'uaa ina warenaa a'a ro'ou, “Nabaa lomi na
fanunupa'aa ei dibaa fadua i panina ma didifinaa
fei ana'anau wagina ma didifinaa paniu huwana,
ana lomi a nara ba fa'ua.”
26 Nenee heai hafapagipagia, ei otalai nenerana
na gutadiai laloo fei humu ma Thomas a'a ro'ou.
Na fawidii ei gigei, ma'uaa Jesus namii u dupuaa
ro'ou ma ware, “Inei rawani ua ei naranaraa
hamu'ou!”
27 I dii, ina warenaa a'a Thomas, “Didifinaa fei
ana'anamu yeni; ma'aiaa gueni paniu. Roainamii
fei panimu ma didifinia huwau. Fapedugaa ei
hamamaguamu ma narafawe'i.”
28 Thomas na warenaa a'ana, “Mena Fasuu,
mena Haidaniau!”
29 Ma Jesus na warenaa a'ana, “Si'ei ba ona
fanunupa'au, ona narafawe'i; rona pa'i hawegiaa
ro'ou—ei rona narafawe'i ma'uaa, lomi rona fa-
nunuau.”
30 Jesus na bigi'aa wataudadiai hilalaa foigia i
pudaa ei otalai nenerana ma lomi na ude laloo
feni bu'u feni.
31 Ma'uaa eni ne'ia eni, pa'afina ba hamonei
nara ba* Jesus, hia Christ, Na'uu mei Haidaa
ma wagii fei narafawe'iaa hamu'ou, hamowe pa'i
harenua a'a fei harana.

---

* **20:31: 20:31** Hefi'a ne'ia ba *pa'afina ba hamo'ei naralao ba*

21

Jesus ma fei Foigia a'a ei Lepoiaa Ro'ou Nia

1 Nenee e'ei, Jesus na fa'arewadiai a'a ei otalai
nenerana papaa fei Agii Tiberias.* Fei fa'arewana
ale'ei ba:
2 Simon Peter, Thomas (ana harana Didymus),
Nathanael, mei na norai Cana i Galilee, laguei
na'uu Zebedee mawe helaguidiai otalai nenera,
rona gutafipui.
3 Simon Peter na warefanaa ro'ou, “Yau a dinaa
agi.” Ma rona ware, “Hai'ou'aa aunufipui a'amu.”
Si'ei, rona asi'aa ma hugi pafoo wa, ma'uaa a'a fei
poi fei, lomi rona topa'aa hepalo.
4 Mafufuo badu, Jesus na ufalarai piye, ma'uaa
ei otalai nenera, lomi rona aida ba Jesus.
5 Ina haroharonaa a'a ro'ou ba, “Ena tafiu, lomi
hamona topa'aa hepalo?”
Rona ware ba, “Lomi.”
6 Ina ware, “Pudigaa ei lepoo hamu'ou pepei
haro'aa ma hamo'aa topa'i.” Ro'aa bigi'ia ale'ei,
lomi rona forapa'aa fei lepoo uaa namina
watauda ei nia.
7 Ma mei otalai nenera, mei na haguia Jesus, na
warefanaa Peter ba, “Ana mei Fasu!” I'a guainaa
fei Simon Peter ba, “Ana mei Fasu!” na papainaa
fei hawaa uguna (uaa nado'o dudumia) ma na
siginaa laloo agi.
8 Mei hemeadiai otalai nenera na suanenegia
pafoo wa. Ina suaforaiaa fei lepo, fei na pepesu

---

* **21:1: 21:1** fei Agii Galilee

ei nia, uaa lomi rona raua piye, ale'ei faimfua
pa'ania metre.†
9 Ro'aa wanonaa piye, rona fanunupa'aa fei
bafuroo hafi na pa'i nia pafona ma ana na pa'i
ma'ida faraa pidaua.
10 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Tomai hefi'a nia,
ena tonaa hamu'ou e'eni ua.”
11 Simon Peter na hugi ma adiamii fei lepo piye.
Ina pepesu ei baua nia, hefa pu'u ma haipani
pa'ania ma odumanu, ma'uaa, lomi na wara'a fei
lepo a'a ei watauda nia.
12 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Mi hananafipui
a'au.” Minaa ei otalai nenera na ma'au ba ro'aa
i'iginia ba, “Yoi hini?” Rona aida ba hia mei Fasu.
13 Jesus namii tonaa fei faraa pidaua, fanaa
ro'ou ma ana ale'ei a'a ei nia.
14 Hefei, fa'odupoaa fa'arewaa Jesus a'a ei otalai
nenerana nenee fei asi'anana a'a ei ma'ea.

Jesus na Fahadiwe'inaa Peter

15 Ro'aa hananadii, Jesus na warenaa a'a Simon
Peter, “Simon, mena na'uu John, pa'aa fa'ua ba fei
haguamu yau na rata laraa fei haguamu ro'ou?”
Ina ware, “Hi'i mena Fasu. Ona aida ba una
haguio.”
Jesus na ware, “Faguaa ei hapeu na'uu sipsipi.”
16 Jesus na warediai ba, “Simon, mena na'uu
John, pa'aa fa'ua ba ona haguau?”
Na ware, “Hi'i mena Fasu, ona aida ba una
haguio.”
Jesus na ware, “Oma'aiaa ei hapeu sipsipi.”

---

† **21:8: 21:8** Warea Greek *ale'ena enu pu'u cubit* (ale'ena 90 metres)

17 Ina warefa'odupoai ba, “Simon, mena na'uu
John, ona haguau?”

Na fi'i naranaraa Peter uaa Jesus na i'igai
fa'odupoai a'ana ba, “Ona haguau?” Ina ware,
“Mena Fasu, ona apa'aa minaa ei manumanu; ona
aida ba una haguio.”

Jesus na ware, “Faguaa ei hapeu sipsipi.
18 A warefa'uai a'amu ba ei oi baubarai, ana yoi
rafeaa susumu ma rararapa hitani nunumiamu;
ma'uaa onawe bau, opowe roainaa guei panimu
ma hemeadiai i falawalawainio ma talaidugio
fawelei lomi ona nunuminia.”
19 Jesus na wareaa fei ba i fama'aiaa fei mau
ma'ea i tonia Peter, fei ba i fani hawera a'a mei
Haidaa wagina. Ma ina warefania, “Nenerau!”

20 Peter na diarai ma fanunupa'aa mei otalai
nenera, mei na haguia Jesus ba na neneraa lagua.
(Simei, mei na fapalaginaa a'a Jesus wagii fei
hananaa, mei na ware ba, “Mena Fasu, hini ba i
aloio?”)
21 I fanunupa'ia Peter, na i'igai, “Mena Fasu, hia,
batanai?”
22 Jesus na ware, “Nabaa a nunuminia ba
inei guta nopa'aloo fei noramiau, abaa manu-
manumu. Onei nenegi'uaiau.”
23 A'a fei, rona fileleleinia ei filofui ba mei otalai
nenera mei, lomi i ma'e. Ma'uaa Jesus, abaa na
ware ba lomi i ma'e; ina ware ua ba, “Nabaa a
nunuminia ba inei guta nopa'aloo fei noramiau,
abaa manumanumu.”
24 Simei, mei otalai nenera, mei fi u'ugaa eni
manumanu eni ma ne'ifapana'ia. Ona aida ba ei
u'ugana, pa'aa fa'ua.

25 Jesus, ana na bigi'aa wataudadiai manu-
manu. Nabaa ro ne'inaa bu'u minaa ei bigi'ana,
woro feni malagufu, lomi i hawiaa ude'udee ei
bu'u, ei ne'iaa ro'ou.

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long Niugini

copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c